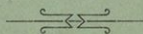

36602

8 br.

174
1902

Kmetijske razmere na Kranjskem.

SPISAL

Gustav Pirc,

ravnatelj c. kr. kmetijske družbe kranjske.

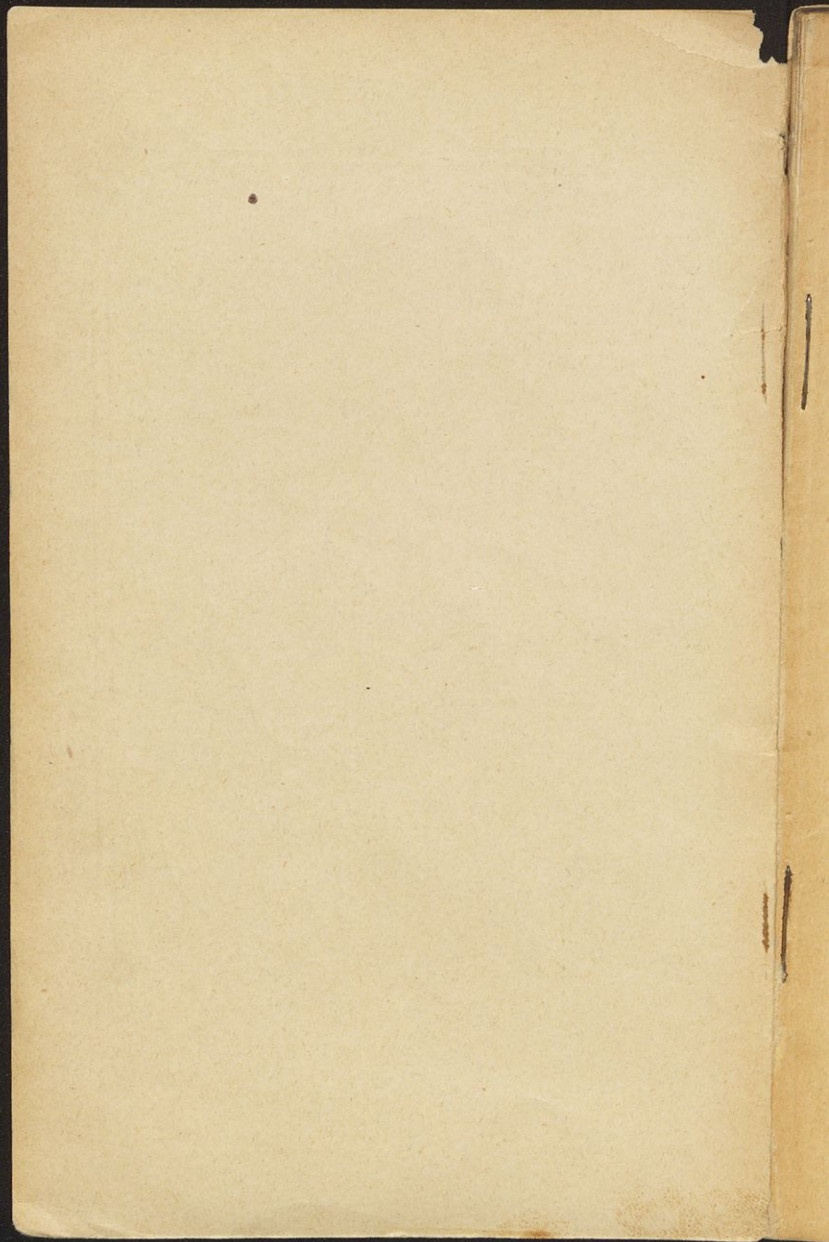

Ljubljana 1902.

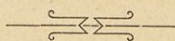
Samozaložba.

Tisk J. Blasnika
naslednikov.

Kmetijske razmere na Kranjskem.

SPISAL

Gustav Pirc,

ravnatelj c. kr. kmetijske družbe kranjske.

Ljubljana 1902.

Samozaložba. — Tisk „J. Blasnika naslednikov.

030047717

ISKRENEMU POSPEŠEVATELJU
KRANJSKEGA KMETIJSTVA,

VISOKORODNEMU GOSPODU EKSCLENCI BARONU

VIKTORJU HEINU,

C. KR. NAMESTNIKU IN DEŽELNEMU PREDSEDNIKU KRANJSKEMU,

V ZNAK GLOBOKEGA SPOŠTOVANJA

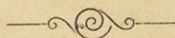
POSVETIL

PISATELJ.

VSEBINA.

	Stran
Uvod	1
1. Koliko je kmetijskega stanu na Kranjskem, kolika je njegova posest in koliko prideluje	10
2. Stroški, ki jih ima kmetijski stan na Kranjskem	12
a) Stroški kranjskega kmetijstva za davke in za prispevke ter potrebščine v javne in verske namene	13
b) Stroški za hrano	14
c) Stroški za obleko	21
d) Stroški za delo	21
e) Stroški za vzdrževanje poslopij	22
f) Stroški za kmetijske potrebščine	23
g) Stroški pri živinoreji	24
3. Dohodki, ki jih ima kmetijski stan na Kranjskem	25
a) Dohodki z njiv in s travnikov	26
b) Dohodki iz vinogradov	27
c) Dohodki od živinoreje	28
d) Dohodek iz mlekarstva	30
e) Razni dohodki	30
4. Denarna bilanca kranjskega kmetovanja	30
5. Zadolževanje na Kranjskem	35
6. Kam jadramo	37
7. Kako kranjskemu kmetijstvu pomagati	38
8. Socialna preosnova kot sredstvo, kranjsko kmetijstvo rešiti pretečega propada	41
9. Umno kmetijstvo kot sredstvo, kako naše kmetijstvo rešiti pretečega propada	53
10. Delavsko vprašanje	58
11. Kako je na Kranjskem uvesti umnejše kmetovanje	59

Uvod.

Kmetijski stan vse srednje Evrope je danes v velikih stiskah, in sicer največ zaradi tega, ker svojih pridelkov ne more prodajati za primerne cene in ker zastarele razmere njegovo delovanje obtežujejo in pridelovanje tako podražujejo, da mu ni mogoče tekmovati s pridelovanjem kmetijstva v drugih pokrajinah, zlasti ne z onim v Severni Ameriki. V deželah, koder so razmere ugodnejše, koder je kmetijski stan zadostno strokovno izobražen in ni preveč obremenjen z davki, na pr. na Nemškem, na Francoskem i. dr., tamkaj kmetovalec še izhaja, deloma vsaj za silo; pri nas v Avstriji pa je kmetovalec v skrajno neugodnih razmerah. Na Češkem, na Moravskem in v Šleziji imajo kmetovalci med vsemi avstrijskimi razmerno še najboljše stališče; veliko slabše se jim pa godi v naših planinskih deželah, posebno na jugu, kamor spada naša Kranjska.

Pri nas na Kranjskem kmetovalec ne le več ne izhaja, temveč že zdavnaj z izgubo kmetuje, in edino odtod prihaja nazadovanje našega blagostanja ter propadanje obrti in trgovine. Kranjska dežela je danes le poljedelska, zato ob njenem propadlem kmetijstvu ne more procvitati ne trgovina in ne obrt. Naše kmetije teže ogromni dolgovi, ki od leta do leta v velikanski meri naraščajo; kranjsko kmetijstvo je bankerotno in naravna posledica je izseljevanje, ki mora vsakega rodoljuba nudajati z obupom.

Ta razprava ima nalogo, da to žalostno resnico dokaže ter merodajne kroge pozove, da skušajo rešiti, kar se še rešiti dá, in da s primernimi naredbami ustvariijo temelj boljši bodočnosti naše ubožane dežele.

Kdor le nekoliko proučuje stanje kranjskega kmetovalca, se mora strinjati z mojo, žal, neprijetno sodbo o stanju našega kmetijstva; in da nisem le jaz tak črnogled, hočem v nastopnih vrstah priobčiti izvleček iz predavanja, ki ga je imel ravnatelj višje gozdarske šole Rudolf Jugoviz „o gospodarskem položaju v planinskih deželah“ v klubu kmetovalcev na Dunaju.

Ravnatelj Jugoviz je rekel: Naših pravih planinskih kmetovalcev ni iskati toliko ob glavnih cestah in v industrijskih središčih, kolikor v stranskih dolinah in kotih, kjer sta se življenje in dobrostojnost poznala le v že preteklih časih. V planinskih pokrajinah je predvsem ločiti dve pokrajini: ena je tisti del planinskih dežel, kjer je vse nadvladovalo rudarstvo in fužinarstvo; druga je tista, kjer je bil kmetovalec od nekdaj samnase navezan. V prvo pokrajino spadajo Štajerska, Koroška in deli Zgornjega in Spodnjega Avstrijskega, Solnograškega, Kranjskega ter nekaj Tirolskega; v drugo pokrajino pa večji del Tirolskega in zapadna stran Solnograškega. Ti deželi tvorita prehod k srečnejšim kmetijskim razmeram gorate Švice. — — — — Če potujemo po naših planinskih pokrajinah, vidimo poleg velikih zidanih hiš in hlevov, iz katerih bi se dalo sklepati na dobrostojnost, zelo razdrte, večinoma lesene kajže, poleg njih prazne hiše z trhlimi strehami in in semintja rjave razvaline hiš. — — — — Velike kmetske hiše služijo le deloma še za stanovanja, in hlevi niso več polni. Ostanki nekdanjega premoženja vzdržujejo nekdanje blagostanje le navidez; morda je še semintja kaj blagostanja, saj se je svoječasno veliko zaslužilo pri fužini in še sedaj se zasluži z vožnjo iz gozda k žagi, na kolodvor itd. Les je zavzel mesto železa! — — — — Ljudi je malo po teh hišah; fantje sekajo v gozdu ali pa so šli z doma, ker dobivajo navidezno dober zaslužek tamkaj zunaj v velikih livarnah in fužinah poleg železnice, ali pa služijo v mestu. Tudi

kmetska dekleta in posli so šli proč v mesta, in doma sta ostala stari oče in bolehnata mati, ki kmetujeta s par bebastimi posli. Tudi v kajžah manjka ljudi; v njih stanujejo le reveži, ki so prej služili pri fužini, ko je še delala, a danes so prestari, da bi tudi šli v tvornice ali v mesta; za take stare ljudi se ne izplača več izseljevati ter v boju za delo tekmovati z mladino, ker slednjič vendar podležejo. Z bolestjo se spominjajo časov, ko so si mogli še kaj prislužiti s pridnimi rokami in z nekaterimi glavami živine, ki so jih zastonj pasli v gozdu. — — — — Žalostno je danes po teh postranskih dolinah, koder se je nekdanj tako veselo razlegalo pokanje bičev, kjer so ogljarji, vozniki in kmetje, ki so plačilne dneve pri fužini prejemale po več stotakov, dobro živeli in dali tudi drugim živeti! — — — — Pa pogledjmo gor na planine; morda je tam bolje kakor doli v dolini pri kmetu ali v njegovem izsekanem gozdu. Tu še stoje planinske kočice druga tik druge; tu je še živina in so še planšarji. Res je tako, a polovica koč je praznih in razdejanih, in živina tava lačna po opustošenih in zanemarjenih planinskih tleh. S planine dol je prelep razgled v dolino na domač kmetski dvorec, ki leži ob gozdu sredi slabih njiv. Gozd!? V resnici je to le izsekan prostor, zarasel z leševino, jelševino in brinjem. Pomanjkanje denarja je kmeta prisililo, da je vse posekal, kar je za prodaj. In če stari kmet kdaj pride po slabem strmeh potu, ki še danes ni nič boljši kakor v starih časih, pogledat gor na planino, gotovo planšarjem pripoveduje o slabih cenah kmetijskih pridelkov; o slabi paši, ki jo vrh tega vedno bolj krčijo, češ, „več je že divjačine kakor govedi“; o slabi zemlji, ki že nič več ne rodi; o pomanjkanju delavcev, ki je že tako, da za drag denar ni dobiti ne hlapca, ne deklice; o davkih, ki jih ni več zmagavati; o silnem zadolževanju kmetij, ki žene kmetijo za kmetijo na boben. Če se vse to sliši, potem se pač mora verjeti, da so se časovne razmere izpremenile na slabo in žalostno stran, namesto na boljšo, ki bi bila primerna današnjemu času „napredka“ in „prosvete“. Prislovica: mirovanje je

nazadovanje, je tu popolnoma resnična. — — — —
Na kmetiskih dvorcih je ostalo vse pri starem, dočim je zunaj napočila nova, burna doba. Strašanski je prepad, ki loči kmeta na njegovem posestvu od duha novega časa. Kar svet imenuje blagoslov napredka, je za planinskega kmeta postalo prokletstvo, kersoga pustili v nevednosti, v vražju, v sovraštvu do napredka. Čuditi se je, kako nezaupno kmet še danes gleda na redko sejane vzorne kmetije, ki so jih nekteri ustvarili z velikimi žrtvami, in iz njih se dostikrat še takozvana vaška inteligenca norčuje! — — — — Veliko prijaznejša slika se nam pa kaže, če gledamo čez Tirolsko mejo proti zapadu v srečno Švico: bujni travniki in plodovite planine se razprostirajo pred nami in na njih se pasejo dragocene čede. Prijazna hiša kaže dobroto in njen slog spominja na stare čase, gospodarska poslopja pa so urejena po novi šegi, in marsikteri stroj se vidi pred hišnimi vrati; v hišah pa stanuje strokovno izobražen, delaven in vesel narod. Živahno življenje se pa kaže v dolinah ob vodi, in njena sila goni na tisoče strojev. In pri nas? Je li bilo vedno tako? Ali je bilo v naših krajih vedno tako slabo, ali je bilo blagostajne v Švici odnekaj tako? Ali je dežela tu in tam drugačna, ali je ljudstvo drugačno? Ne! Enake lastnosti ima zemlja tu in tam, enake posebnosti ima podnebje, in vendar je tako različno z blagostanjem! Rešitev te uganke je naravna. Naši lepi planinski kraji so kmetovalcu odnekaj nudili le trudapolno življenje. Če je bilo kmetovanje v širokih, glavnih dolinah, zlasti ob rekah, lažje, zato je bilo kmetovanje pravega gorjanskega kmeta le neprestan boj za obstanek. Razne potrebe so že ob naseljevanju planinskih pokrajin gnale človeka v gore, zlasti pa potreba hoditi čez Planine po vojnih in trgovinskih stezah; pri tem so prišli prvi naseljenci v planine, in z njimi se je pričelo prvo gospodarsko življenje. Gotovo je bilo že pred gradanjem rimskih cest v marsikterih dolinah živahno življenje, ki se je najprej naslanjalo na rudarstvo; in temu sta sledila kupčija in promet, in nazadnje le kot posledica kmetijstvo. Kajti pri ru-

darstvu kakor tudi za promet na cestah so rabili vprežno živino, ki jo je bilo treba preživiti ter zlasti priskrbeti ji zimske klaje. Poskušati so pričeli s poljedelstvom, da jim ni bilo treba od daleč dobivati dragi vsakdanji živež. Vse to je vodilo k izsekavanju gozda in k napravljanju njiv, travnikov in rovtov. Že zgodaj je živina postala za planinca važno tržno blago, kar se od poljščine ni moglo in se še danes ne more reči. Redno je bilo kmetско delo le postransko v obrtniški noriški deželi. V Reciji, v današnji Tirolski in v Švici so redili skoraj gotovo že zgodaj živino zaradi kupčije; zato je tam kmetijstvo kmalu stopilo v ospredje kot glavni vir dohodkov, dočim je bilo na naši strani rudarstvo glavni vir dohodkov in skoraj do naših dni podlaga gospodarskemu življenju tukajšnjih prebivalcev. Dočim so na Tirolskem in v Švici mislili na vzrejo dragocenih in primernih govejih plemen in na najboljšo porabo mleka, na povzdigo kmetijstva niso mislili v tostranskih planinah, kjer je ves denar prihajal iz rudarstva. Obdelovanje zemlje se je le toliko negovalo, kolikor je bilo to potrebno za rudarstvo in fužinarstvo. Vse je živelo od rudarske obrti in zanj. Noriško železo je bilo na izbornem glasu za časa Rimcev, ob času preseljevanja narodov, za časa križarskih vojsk in tridesetletne vojne, in je ta glas ohranilo do zadnjih dni. Vse te razmere so dale kmetu od časa njegove oprostitev od tlake in desetine naprej zadovoljno življenje; kar ni dala revna zemlja, se je ceno kupilo z drugim zaslužkom, in rudarski ter fužinarski veleposestniki so radi dajali kmetu v svojih gozdih velike pravice za ceno prevažanje. Takrat pač niso mislili, da kdaj gozd postane samostalen vir dohodkov in da bo kmet pridobljene pravice tudi popolnoma zvrševal. Ob ureditvi in odmeri gozdnih služnosti so nastali razpori, nesporazumljenja in zmešnjave, in marsikje se je izkoristil ta čas zmedenosti za oškodovanje kmeta, in to oškodovanje se danes, ko je železo izgubilo vlado nad kmetijstvom, hudo maščuje.

Tako ravnatelj Jugoviz.

Kdo more zanikati, da splošnja izvajanja tega govora ne veljajo tudi za našo deželo in da so njega

podrobnosti v marsičem pristna slika naših gorenjskih razmer? Predavatelj je hotel s svojo razpravo povedati, da samo kmetijstvo v imenovanih planinskih deželah ni nikdar redilo kmeta, in sedaj, ko so se razmere izpremenile in je kmet postal zavisen le od svoje zemlje, je začel propadati, ker nima potrebne vzgoje in naobrazbe, da bi kmetijstvo storil dobičkonosno, in nima potrebnih sposobnosti za tekmovalni boj na gospodarskem polju. Tako je tudi povsodi pri nas na Kranjskem, le da so žalostni posledici gospodarskega propadanja vzrok še druge razmere.

Imeli smo na Kranjskem posamezne pokrajine, koder je kmet še v nedavnem času izhajal, ker je imel silno majhne potrebe in ni poznal razkošja. Davkov ni bilo skoraj nič; za nekaj dvajsetic je kmet dobil do brega posla; odrasli otroci so ostajali doma in pridno pomagali; platno in sukno se je doma pridelovalo in izdelovalo, ali zamenjavalo za kaj drugega; krojač in čevljar sta prišla v hišo v „štiro“ ter sta dobila za delo „hrano“, ki je niti upoštevati ni bilo, in borno plačo, največkrat niti v denarju, temveč v pridelkih. Stroškov v denarjih tak kmet ni veliko imel, in kar jih je imel, jih je lahko pokrival z dohodki od prodaje svojih pridelkov, bodisi žita, vina ali živine, ki so imeli razmerno dobre cene, kajti gotov denar je imel takrat veliko vrednost. Varčni in pridni kmetje v teh pokrajinah niso le izhajali, temveč so še kaj prihranili. Pa časi so se izpremenili in jaz naravnost trdim, da dandanes na Kranjskem noben kmet ne izhaja več samo s kmetijo, če pa izhaja, so vzrok izredno ugodne razmere, velika prirojena ali privzgojena inteligenca, postranski zaslužek, dohodek iz gozda ali kakorsibodi pridobljena glavnica. Kako naj pa kmetovalec dandanes tudi izhaja? Davkov mora odrajtovati celo vrsto v velikih vsotah; delavcev in poslov ne more preplačati (če jih sploh dobi); za domače platno in sukno nihče več ne mara, ampak za drag denar se kupuje tvorniško blago; razkošnost v obleki je velika in v zadnji kmetški hiši se poznata baržun in svila; obleko delajo kolikor le mogoče po gosposkem kroju dobro izučeni obrtniki, ki se drago plačujejo z gotovim

denarjem; živeti se hoče tudi dobro, vino ali žganje morata biti, sladkor in kava sta v slednji hiši kakor vsakdanji kruh in vrhutega še dolga vrsta novodobnih potrebščin. In dohodki? Pridelki so ostali vsaj glede kolikosti stari, a zanje se dobi veliko manj kakor nekdanj, ker je denar danes dosti manj vreden. V takih, nekdanj uspevajočih kmetijah sedan-danes tudi kaže primankljaj in dolgovi rasejo, ker kmetovalec ni vedel, kako bi rastoče stroške pokrival z večjimi dohodki, kakršne je zmožno dajati umno in napredno gospodarstvo.

Napačno bi bilo mnenje, da je povsodi na Kranjskem vsaj v prejšnjih časih kmet lahko izhajal. Nikakor ne; take ravnokar popisane pokrajine so tvorile le manjši del dežele, v veliko večjem delu naše dežele kmetovalec ob sami kmetiji že odnekdanj ni izhajal, ali pa mu je bila kmetija celo le postranska reč, le dom, opravilo za ženo in otroke ter nekaka koristna opora. Večina kranjskega kmetijskega prebivalstva je iskala postranskega ali glavnega zaslužka drugod, ker ga kmetijstvo ni moglo preživiti. In kako tudi? Starokopitno obdelovanje je le malo neslo, posestva so majhna in silno razkosana, ljudstva je pa obilno, kajti kranjska dežela je med močno obljudenimi srednje Evrope.

Kakor rečeno, v velikem delu naše dežele v pričetku prejšnjega stoletja kranjski kmetovalec ni mogel živeti le od kmetije, in ker so bili drugi zaslužki zelo dobri, je kmetijstvo zanemarjal; zato v tej panogi ni bilo napredka. V tem času je naš kmetovalec dobival zaslužek pri rudarstvu in fužinarstvu, pri domači obrti in pri kupčiji.

Glede vpliva rudarstva in fužinarstva na kmetijstvo in glede posledic, ko je ta obrt ponehala, se sklicujem na dotična izvajanja ravnatelja Jugoviza, ker so tozadevne prejšnje in sedanje razmere popolnoma slične našim.

Ker ni neslo kmetijstvo, je kmet moral skrbeti za postranski zaslužek, in kjer ni bilo zaslužka pri rudarstvu in kupčiji, se je poprijel domače obrti, ki je bila na Kranjskem tako raznovrstna in cvetoča,

kakor malokje druge. Na Gorenjskem je bila udomačena mala železarska obrt; tekstilna obrt je bila razširjena po vsi Gorenjski, prav intenzivna je pa bila na Savskem in Sorškem polju ter v škofjeloških hribih in v polhovograškem pogorju; predlo in tkalo se je takorekoč v vsi deželi. Koder je bila ovčjereja, so predli volno, ki so jo doma podelali v sukno in v mezlan. Okoli Kranja je procvitala sitarija, v kamniškem, ribniškem in krškem okraju je bila doma lončarska obrt. Kmetovalci so služili z žaganjem lesa, in v ribniškem okraju je procvitala posebna domača lesna obrt, v Bohinju škafarska in v selški dolini sodarska domača obrt. Nebroj mlinov je mlelo domače in uvoženo žito in stotine oljaren je delalo laneno olje. Vse te obrti so zvrševali le kmetovalci kot postranski in v ugodnih razmerah tudi kot glavni zaslužek.

Najvažnejši zaslužek je naši deželi dajala kupčija, in tega zaslužka je bil v največji meri neposredno ali posredno deležen tudi naš kmetovalec. Kranjska je imela v tem pogledu izredno ugoden položaj, kajti čez njo je šla vsa prevozna kupčija iz Trsta, edine avstrijske trgovinske luke, v notranje dežele, in po Savi ter po Karlovški cesti se je vozilo žito iz hrvaških ravnin ter vino iz dolenskih goric v planinske pokrajine, nazaj pa železo in drugi izdelki. Besede Vodnikove pesmi „Mojim rojakom“:

»Slovenec, ...
ruda, kupčija tebe rede.«

so bile za takratne čase pač resnične!

Kakšno je bilo takrat življenje na Kranjskem! Bili so res zlati časi! Nebroj trgovcev in prekupcev, tudi kmetskega stanu, je trgovalo s prekmorskim blagom, z žitom, z vinom in z deželnimi pridelki ter izdelki. Ob glavnih prometnih cestah so bile velikanske gostilne, in po njih je vrelo veselo življenje, po velikih skladiščih se je zbiralo blago za prekladanje, in v deželi so bile velikanske zaloge žita. Kmetovalec je izlahka služil na cesti denar, ali pa je opravljal priprego čez klance in „vlako“ na Savi. Takrat so ljudje bogateli, in vsa premoženja v gotovini, v kolikor se

dandanes še nahajajo v deželi, so večinoma ostanki tistih časov.

Napočila je pa nova doba velikanskega napredka z raznovrstnimi iznajdbami, doba železnic in telegrafa, ki je našo procvitajočo kupčijo in naš promet v kratkem času popolnoma uničila. Glavne prometne ceste iz Trsta in Gorice do Vrhnike, iz Ljubljane preko Dunaja, Celovca in Karlovca so zapuščene, cestne gostilne, veliki hlevi in skladišča so prazni in železnica hitro dirja z naloženim blagom skozi deželo; vse blago je nekdanj šlo skoz roke pridnih Kranjcev, ki so ob tem prometu služili milijone. Izpremembra, ki se je zvršila v drugi polovici prejšnjega stoletja, je bila velikanska in za našo deželo usodna. Zaslužek, ki ga je imel naš kmetovalec pri rudarstvu, kupčiji in pri prometu, je večinoma izginil; tvorniški izdelki so izpodrinili izdelke domače obrti; gospodarska in tarifna politika je uničila mlinarstvo, in kmetovalec je postal večinoma zavisen le od dohodka kmetijstva, ki je pa še silno nazadnjaško. Novi časi so pa prinesli kmetu tudi novih in večjih potreb, razkošje se je razširilo in delavec ima priliko dobiti po svetu boljši zaslužek kakor mu ga more nuditi kmetovalec; vsled tega je vrhu vseh neprilik nastalo še pomanjkanje kmetijskih delavcev, ki v marsikterih krajih že skoraj onemogočuje zadostno obdelovanje. Temu nasproti pa naš kmetovalec ni imel sposobnosti, da bi bil s pomočjo napredujoče kmetijske vede in novih iznajdeb naredil kmetijstvo dobičkonosno, in zato je danes naše kmetijstvo na kraju propada; in to dokazati je namera te razprave.

---

1. Koliko je kmetijskega stanu na Kranjskem, kolika je njegova posest in koliko prideluje.

Kranjska ima 498.958 prebivalcev, in od teh jih je 355.229 ali slabe tri četrtine so kmetijskega stanu.*)

Od vseh prebivalcev kmetijskega stanu je 55.682 samostojnih kmetovalcev, 73 kmetijskih uradnikov, 158.667 kmetijskih delavcev, 14.179 kmetijskih dni-narjev, 126.062 kmetijskim družinam pripadajočih ljudi (otrok i. t. d.) ter 566 poslov, ki se sicer ne pečajo s kmetijstvom, ki pa pomagajo gospodarju, ki se od kmetijstva živi.

Od 55.682 samostojnih kmetovalcev jih išče postranski zaslužek pri gozdarstvu 672, pri obrti 7758. pri kupčiji 1096, drugod 560, torej skupaj 10.086 posestnikov. Iz teh števil je razvidno, da išče na Kranjskem vsak peti posestnik postranskega zaslužka.

Vsa Kranjska dežela meri 995.583 hektarov. Od teh je :

147.383	hektarov	njiv,
171.200	„	travnikov,
7.412	„	vtrov,
11.631	„	vinogradov,
156.341	„	pašnikov,
13.646	„	planin,
442.309	„	gozda,
1.625	„	vodovja,
44.036	„	stavbinskega in neplodnega prostora,

---

*) Ker izid ljudskega štetja iz l. 1900. še ni objavljen, smo porabili števila ljudskega štetja iz l. 1890.

V 345 občinah s 3.307 mesti, vasmi, seli je 84.144 hiš, katerih stoji 4074 praznih. Od teh hiš se lahko reče, da jih je 80.000 lastnina kmetovalcev.

Živine je na Kranjskem:

1.) konj, in sicer: žrebet, letnikov	1.163
žrebet, dve in tri leta starih	1.353
kobil	10.406
valahov (skopljenecv)	10.327
žrebcev	522
skupaj	23.771
2.) govedi, in sicer: telet (pod enim letom)	27.122
bikov	3.856
telic, mladih	19.969
telic, brejih	9.473
krav	84.729
volov, mladih	25.816
volov v rabi	56.648
skupaj	227.613
3.) ovac, in sicer: pod dve leti starih	10.404
starejših ovac	38.695
ovnov in koštrunov	4.363
skupaj	43.462
4.) koz, brez razločka	38.695
5.) prasičev, in sicer: pujskov	7.458
prasičev do enega leta	39.700
starejših pitalih in plemenih prasičev	47.827
skupaj	94.985

V nastopnem pregledu priobčimo, koliko prostora je določenega za posamezne poljščine, koliko se pridela vsega skupaj in koliko na leto in na hektaru. Števila so povprečna ter so sestavljena na podstavi desetletnih podatkov, t. j. od l. 1892. do l. 1901.

Pšenice se pridela na	20.579 <i>ha</i>	182.194 <i>q</i>	ali	8·9 <i>q</i> na <i>ha</i>
rži » » »	15.605 »	117.925 »	»	7·6 » » »
ječmena » » »	14.546 »	121.236 »	»	8·3 » » »
ovsa » » »	19.162 »	170.529 »	»	8·9 » » »
turščice » » »	16.221 »	213.062 »	»	13·1 » » »
prosa » » »	10.358 »	126.849 <i>hl</i>	»	17·5 <i>hl</i> » »
ajde » » »	19.646 »	190.590 »	»	9·7 » » »

sočivja se pridela na	4.230	ha	36.045	hl	ali	8.5	hl	na	ha
lanenega semena »	819	»	4.843	q	»	5.9	q	»	»
prediva se pridela »	819	»	3.365	»	»	4.1	»	»	»
krompirja » »	22.774	»	1,650.172	»	»	75.8	»	»	»
pese » »	1.008	»	108.720	»	»	107.8	»	»	»
strniščne repe, korenja	15.688	»	1,233.562	»	»	78.0	»	»	»
zelja se pridela na	2.573	»	292.458	»	»	113.7	»	»	»
detelje suhe » »	17.779	»	695.600	»	»	39.1	»	»	»
krmskih zmesi »	779	»	20.321	»	»	26.1	»	»	»
deteljnega semena »	941	»	2.468	»	»	2.6	»	»	»
sena na travnikih »	171.199	»	3,909.057	»	»	22.8	»	»	»
vina se pridela »	11.631	»	121.433	hl	»	10.4	hl	»	»

2. Stroški, ki jih ima kmetijski stan na Kranjskem.

Jako važno za proučevanje kmetijskih razmer je vedeti redne stroške in dohodke kmetijskega stanu, ker le iz primerjanja teh dveh se da dognati, kakšno je gmotno uspevanje kmetijske obrti na Kranjskem. Tega dosedaj še nihče ni naredil, zato pa tudi imajo pri nas jako čudne, da ne rečemo otročje pojme o načinu, kako naše kmetijstvo pospeševati. Bodi že naprej povedano, da bomo prišli s primerjanjem dohodkov s stroški, ki jih ima naše kmetujoče prebivalstvo, do zaključkov, ki niso le izredno zanimivi, temveč tudi naravnost povedo, kaj je vzrok propadanju našega kmetijstva.

Predno pričnem razpravljati o stroških in dohodkih kranjskega kmetijstva, hočem podati nekatera splošna pojasnila k naslednjim številom. Za sestavo takega računa, recimo bilance, vsega kmetijstva naše dežele so predvsem potrebni statistički podatki. Takih podatkov imamo, žal, na Kranjskem še malo, ker naša dežela še ni prišla do prepotrebne statističke urada. Vzel sem torej vsa števila iz statističke snovi, kolikor je je dosedaj na razpolaganje, a ono, kar še ni opisano, sem določil potem izvajanja iz znanih podatkov. Vsa števila stroškov, ki niso dognana s statistiko, marveč jih bom sam izvajal, bom vzel tako nizka, da

bo vsak razsoden čitatelj moral priznati, da so prej prenizka kakor previsoka. Pri številih dohodkov naredim pa narobe.

a) Stroški kranjskega kmetijstva sa davke in sa prispevke ter potrebščine v javne in verske namene.

Glavni davek, ki ga plačuje kmetovalec, je zemljiški davek, in ta znaša 1,011.402 K. *) Drugi davek, ki tudi skoraj ves zadeva le kmetijski stan je hišnorazredni davek, ki znaša 257.248 K. Ves hišnorazredni davek zapišem zato na račun kmetijstva, ker ni mogoče dognati, koliko ga plačujejo drugi stanovni; a to kar plačujejo ti, je gotovo tako malo, da ne pride v poštev. Da se pa vendar ne bo moglo oporekati, da je potem to število previsoko, zato pa popolnoma izpustim 5 % davek od davka oproščenih poslopij, ki znaša izven Ljubljane 7800 K, ki ga gotovo nekaj pride na kmetijstvo. Ravno iz tega vzroka izpustim tudi vse davčne kazni, pristojbine za izterjavanje in zamudne obresti, kar vse skupaj znaša (mesto Ljubljana ni vračunjeno) 47.406 K, in to vsoto večinoma plačajo kmetovalci.

Deželne in normalno-šolske doklade (40 %) plačajo kmetovalci na zemljiški in hišnorazredni davek 507.460 K.

Zdravstvena doklada se plačuje na vse neposredne davke in jo plačujejo vsi okraji razen mesta Ljubljane. Ta doklada znaša 100.290 K za vso deželo, torej se mora računati, ker mesto Ljubljana odpade, da kmetovalci plačajo najmanj $\frac{1}{2}$ te doklade, t. j. 50.000 K.

Doklada za okrajne blagajnice znaša na leto 488.174 K (mesto Ljubljana nič ne prispeva), zato pride od te doklade gotovo $\frac{1}{2}$, t. j. 244.087 K na kmetovalce.

Občinske doklade znašajo, kakor smo bili na merodajnih mestih poučeni, povprečno najmanj 30 %

---

*) Na razpolaganje so nam bili podatki o davku za l. 1899.

na zemljiški in hišnorazredni davek, torej plačujejo kmetovalci teh doklad na leto 380.500 K.

Stroške za verske namene (bero, razne plače, pristojbine, vzdrževanje cerkva in farovžev itd., itd.) potem stroške za šolstvo in izobrazbo (šolske potrebščine, študiranje kmetijskih otrok v mestih, na srednjih in visokih šolah, društva, knjige, časopisi itd.) proračunam na leto z 1,000.000 K, kar je gotovo veliko premalo.

Če vse te postavke seštejem, vidimo, da plača kranjski kmetovalec na leto za vse davke in za verske, šolske in izobrazovalne uamene 3,450.697 K. Ta vsota je pa v resnici prej večja kakor manjša, kajti iz gornjega je razvidno, da sem vzel najnižje postavke ter sem davek od osebnega dohodka, ki so ga kmetovalcem tudi precej naložili, popolnoma izpustil. Vrhutega moram tudi upoštevati, da išče izmed 55.682 kranjskih samostalnih kmetovalcev 10.086 postransbega zaslužka in da je med temi 7758 obrtnikov in 1096 trgovcev, ki od tega svojega postranskega posla tudi visoke davke in doklade plačujejo, ki jih pa na tem mestu seveda ne smem v račun vzeti, ker v resnici ne obremenjujejo kmetijstva.

b) Stroški za hrano.

Jako težavno je povedati, kakšne stroške imajo kranjski kmetevalci za hrano, ker ni nič podatkov, ki bi jih pojasnovali. Tu se da le na podstavi splošno znanih razmer izvajati neko število. Pri tem izvajanju hočem vzeti tako nizka števila, da mi ne le nihče ne bo mogel očitati, da sem previsoko izračunil stroške, temveč bo vsak moral priznati, da so prenizki.

Naše kmetijsko ljudstvo gotovo ne živi dobro, ravno slabo pa tudi ne, in prav gotovo je, da ne strada. Veda je danes dognala, kakih in koliko posameznih hranil naj človek povprečno na dan zavžije, da ostane zdrav, se razvija in lahko opravlja naloženo mu delo. Človeško telo potrebuje za življenje poleg neke množine vode ter raznih soli redno gotovo množino beljakovin, tolšče in ogljikovih vodonov. Koliko teh posa-

meznihi hranil naj telo dobi, je zavisno od starosti, spola ter dela. Po Forsterju potrebuje na dan :

beljakovin, tolšče, oglj. vodonov.

4 mesece star delavski otrok	29 g	20 g	120 g
delavka (30 let stara)	76 „	23 „	340 „
delavec (36–38 let star)	132 „	90 „	450 „

Iz teh števil bi lahko izvajali, da mora povprečno priti na Kranjskem na vsakega kmetijskega človeka na dan 79 g beljakovin, 44 g tolšče in 300 g ogljikovih hidratov. Če vselej in povsodi naši kmetijski ljudje tako in toliko hrane zavžijejo, ne morem vedeti. Hrana naših ljudi obstoji največ v pšeničnem, rženem in ajdovem kruhu, v raznih drugih močnatih jedilih (pred vsem v žgancih in polenti), fižolu, grahu, ješprenu, kaši, zelju, repi in krompirju. Poleg tega se zavživa mleko, domače prasičje meso in domača zabela.

Pri svojih izvajanjih moremo priti do pravega zaključka, če pred vsem za trdno vzamemo, da naš kmetovalec vse tisto, kar potrebuje izmed gori navedenih živil za hrano, doma pridelal, torej ne kupi. Temu je v resnici tudi tako, kajti če je v nekterih pokrajinah ne le dovolj teh doma pridelanih živil, ampak jih še celo za prodaj preostaja, zato jih pa po drugih krajih nedostaja. Jaz torej vzamem, da se med našimi kmetovalci ti pridelki zavnajo, in zato ne bom računal stroška na eni strani, ker na drugi strani ne bom upošteval dohodka.

Glavna hrana našega kmetovalca je žito, bodisi v obliki kruha, močnatih jedi, ali kaše in ješprena. V tem zmislu pride v poštev prav vse žito, razen ovsa, ki se ne le ves porabi za krmljenje v deželi, temveč se mora še uvažati.

Če računam na dan in na vsakega človeka 1 kg žita za hrano, potem pride na vsakega človeka v taki hrani sicer več kakor dovolj beljakovin in ogljikovih vodonov, a premalo tolšče, zato se dodaja z zabelo raznim jedilom. Slabše pa je razmerje, če se upošteva, da se žito zavživa največ v obliki moke, ki ima dosti manj beljakovin, ker jih mnogo pride v obliki otrobov le živini v prid. Naše ljudstvo samoobsebi umevno ne živi le ob žitu; važni živili sta zraven žita pred vsem

fižol in krompir. Nastane torej vprašanje: koliko žita pa potrebuje naše kmetujoče ljudstvo na leto za svojo hrano? Če bi vzeli 1 *kg* žita za glavo in dan, bi to na leto znašalo za vsako osebo 365 *kg*. Ali je to število previsoko? Na Ruskem, kjer kmet živi večinoma le ob svojih pridelkih ter njegova hrana obstoji skoraj izključno iz moke, fižola, krompirja, zelja in mlečnih izdelkov, ima vlada izkušnjo, da mora priti do lakote, če ni za vsako osebo na razpolaganje 330 *kg* žita za vse leto. To število je ruski vladi tudi merodajno, kadar pomaga stradajočim pokrajinam, ker ob lakoti toliko žita razdeli, da pride ta množina na vsako glavo, in to poleg onih živil, ki jih imajo kmetje doma. Naši kmetovalci živijo ob boljših razmerah, zato bi bilo gotovo napačno, če bi jim oddelili tako množino žita, ki je preračunjena za izredni čas lakote, ko se mora na vse strani hraniti. Da se mi pa ne bo očitalo, da sem previsoko računal, ne bom vzel ne 365 *kg*, ne 330 *kg*, ampak le 250 *kg* za potrebno množino žita za glavo in leto. Na Kranjskem je 355.229 kmetujočih ljudi, in ti potrebujejo na leto za svoje potrebe, če se računa za osebo 250 *kg*, vsega skupaj 888.062 *q* žita.

Na Kranjskem pridelamo vsega žita razen ovsa 824.867 *q*, za semena potrebujemo 125.442 *q*, torej ga ostane za porabo 699.415 *q*. Vzemimo, da vse to žito porabijo naši kmetovalci za svojo hrano, dasi temu ni tako, kajti po statističnih izkazih je pri nas le 88 % pridelanega žita sposobnega za prodaj in torej za mlin, oziroma za hrano, ostanek je sposoben le za krmo. Pa to tudi ni še vse! Velik del pridelanega žita, zlasti turščice, se naravnost pokrmi in se tako odtegne porabi v kuhinji. Če torej računam, da ostane vseh 699.415 *q* žita za hrano, je iz predstoječih opazek razvidno, da temu ni tako, a jaz hočem to vendar zato vzeti, da izračunim na korist kmetijstvu manjši strošek. Ker naši kmetovalci potrebujejo za hrano 888.062 *q* žita, doma ga imajo pa le 699.415 *q* na razpolaganje, zato ga morajo dokupiti na leto 188.647 *q*. To žito pride vse iz Ogrskega in ga moramo računati povprečno najmanj po 15 K za *q*, kar znaša 2.829.705 K. Kranjski kmetovalci imajo torej na leto 2.829.705 K

stroškov z dokupom žita, ki ga potrebujejo za svojo hrano. Samoobsebi je umevno, da ne morem trditi, da bi bilo to število pravo, prav gotovo je pa, da je prej prenizko kakor previsoko, kajti s povpraševanjem pri žitnih trgovcih in veščakih, ki poznajo našo žitno kupčijo in mlinarsko obrt, sem dognal, da pride na Kranjsko na leto iz Ogrskega in Hrvaškega 3800 vagonov pšenice ter 2000 vagonov turščice, torej vsega sknpaj 580.000 q žita, kar popolnoma odgovarja našim postavkam, ker ta uvoz pokrije primankljaj pri kmetovalcih in krije potrebščino na žitu drugih stanov. Pripomniti moram, da pač naši mlini jako veliko množino izven dežele nakupljenega žita zopet pošljejo vun iz dežele v obliki moke, a temu izvozu moke moramo zopet nasproti postaviti ogromno množino moke, ki pride v deželo iz ogrskih mlinov, iz Majdičevega mlina v Celju, iz tržaških mlinov, iz katerih dobivajo moko na Krasu, in iz goriških mlinov, iz katerih dobivajo moko Vipavci.

Kar se tiče drugih živil, ki jih kmetovalec sam prideluje in jih rabi za hrano, lahko rečem, da jih naš kmetovalec ne dokupuje, zato nima z njimi nobenih stroškov v denarju, dasi bi pri pravilnem računu tudi to morali upoštevati, kajti tisto, kar obrtnik vzame sam zase od svojih izdelkov, oziroma pridelkov, ne more prodati, in torej obremeni njegovo obrtovanje.

Druga vrsta živil, ki je jako važna je meso in zabela. Tudi pri teh živilih pravim, da jih naš kmet sam doma pridelava, kolikor jih potrebuje, kar je sicer resnično, a ima vendar z njimi denarni strošek. Naš kmetovalec rabi za zabelo špeh in maslo. Ti dve reči dobiva od domá vzrejenih in zaklanih prasičev in iz domačega mleka. Povsodi pa vendar ni tako, kajti v mnogih pokrajinah naše dežele mora kmet špeh ali salo v prodajalnicah kupovati. Meso dobiva naš kmetovalec večinoma od doma vzrejenih prasičev, vendar pa ne bo nihče tajil, da mora kmet v mnogih krajih prasiča kupiti, če ga hoče za dom zaklati. Dalje moramo priznati, da naši kmetujoči ljudje tudi ne žive ravno tako slabo in tudi nē samo ob prasičjem mesu, temveč si večkrat privoščijo tudi goveje in telečje

meso. Prav veliko je kmetijskih hiš, kjer je razen postnih dni vsak dan kaka mesna jed na mizi; več je takih, kjer imajo na teden dvakrat ali trikrat meso, in lahko trdim, da z malimi izjemami vsak samostojen gospodar na Kranjskem dá kuhati v nedeljo in na praznik meso. Tisti so gotovo največji reveži, ki si morajo le na velike praznike privoščiti meso in so še večji reveži zato, ker nimajo prav nič doma pridelanega mesa, temveč morajo vsak grižljaj kupiti. Ker bodem pri računanju dohodkov vzel v račun ves dohodek od živinoreje in bodem tako računal, da kmetovalec razen prasičev vse proda in nič za dom ne obdrži, zato bi bil na tem mestu opravičen postaviti med stroške vsoto, ki jo kmetovalec izda za meso. Če računamo, da je na Kranjskem 55.682 samostalnih kmetovalcev, ki na vsakega pride 6 h kmetijstvu pripadajočih oseb (žena otroci, posli), in da vsak tak kmetovalec potrebuje vsako nedeljo in vsak praznik le en kilogram mesa, ter vzamem, da je v to množino všteta še zabela, ki se mora dokupiti, potem potrebuje vsak samostalen kmetovalec na leto vsaj 60 *kg* mesa; zaradi lažjega računa to množino okrožim na 50 *kg*. Vseh 55.682 samostalnih kmetovalcev na Kranjskem kupi torej na leto 2,784.100 *kg* mesa (in recimo tudi zabele), ki stane, če se računa *kg* po 60 h (kar je odločno prenizko) 1,670.460 K.

Naš kmetijski stan potrebuje torej na leto za meso in zabelo najmanj poldrugi milijon kron, a jaz te vsote ne bom vpisal med stroške, temveč jo bom kar priprosto iz računa popolnoma izpustil, da na eni strani pokažem, kako nizko hočem preračunati stroške našega kmetijstva, in da na drugi strani izpodbijem že naprej kakšno očitiranje oprevisokih postavkah med stroški.

Poleg doma pridelanih živil, o katerih sem doslej pisal, ima kmetovalec največ stroškov z nabavo živil in užitnin, ki jih mora kupiti in za ktere mu je na vsak način šteti gotov denar. Strošek za nakup teh živil od leta do leta ogromno narašča, in sicer v tisti meri, kolikor se kmetovalec bolj izobrazuje, kolikor bolj

spoznava življenje po svetu in kolikor večjo željo ima po boljšem in udobnejšem življenju. Kje so časi, ko je naš kmetovalec poznal sladkor, kavo, čaj in druge potrebsčine, na pr. petrolej, komaj po imenu. Danes je vse drugače; kmetovalec rabi vse to kakor vsakdanji kruh, in to mu prizadeva ogromnih stroškov.

Med živili, ki se pri nas dandanes splošno rabijo in kupujejo, je sladkor. Sladkorja se v Avstriji toliko porabi, da ga pride na leto na vsakega prebivalca 5.98 *kg*. V tem številu je seveda tudi ona množina sladkorja, ki se porabi v raznih obrtih, zato je resnična poraba posameznikov za neposredni užitek na vsak način manjša. Pisec te razprave je pri raznih kmetovalcih in v raznih krajih naše dežele povpraševal in je prišel do zaključka, da se pri naših kmetovalcih splošno porabi za osebo 4 *kg* sladkorja na leto. Imamo pokrajine, kjer se popije silno veliko kave in čaja; v teh pokrajinah je poraba sladkorja seveda večja; a so zopet pokrajine, kjer je poraba manjša. Če vzamem, da naši kmetovalci povprečno na leto in za vsako glavo porabijo 2½ *kg* sladkorja, je to množina, ki o nji mora vsakdo reči, da je premajhna, in se o tem lahko vsakdo prepriča, če v svojem kraju pri trgovcih in pri kmetovalcih poizveduje. Na podstavi tega števila porabijo naši kmetovalci na leto 888.072 *kg* sladkorja, kijih stane, *kg* računjen po 90 h, 799.264 K.

K hrani se dokupuje v prodajalnicah prava kava in nje nadomestila: čaj, čokolada, riž, sol, olje, razne dišave itd. So pa tudi še druge potrebsčine, kakor milo, petrolej itd., ki se sicer ne rabijo za hrano, pa jih hočem takoj na tem mestu upoštevati zaradi priprostega računa. Če pravim, da gospodar znosi za vse tu navedene in nenavedene reči na leto in za glavo najmanj 4 krone v prodajalnicu, je to kar naravnost smešno nizko, a vzlic temu znaša ta strošek za kmetovalce vse dežele 1,420.916 K.

V predstoječi razpravi sem obravnaval vse stroške naših kmetovalcev za hrano, a sedaj preostaja določiti

še stroške za pijačo, t. j. za vino, pivo in žganje ter za tobak.

Vino se pri nas splošno pije, in sicer za potrebo pri napornem delu, za priboljšek, ob posebnih prilikah, kakor v nedeljah in praznikih, na žegnanjih in semnjih, pri obiskih, pri pohodu mest ali sodiščnih in glavarstvenih krajev i. t. d. Vino se deloma mora tudi dajati delavcem in poslom, če se ne nadomesti s sadjevcem ali z žganjem. Vina se popije za ogromen denar, in to za potrebo, še več pa nepotrebno. Odkod dobiva naš kmetovalec vino? V vinorodnih pokrajinah ga doma prideluje, a vzlic temu hodijo tudi tamkaj v gostilne. Po nevinorodnih pokrajinah kupuje kmetovalec vino na debelo pri vinskem trgovcu, ali pa ga kupuje na drobno v gostilni. Silno nizko je računjeno, če vzamem, da pride na vsakega samostalnega kmetovalca na Kranjskem na leto 1 hl vina, ki se plača povprečno najmanj po 50 h liter, dasi se pije v resnici po gostilnah vino veliko draže. Potem računu znaša strošek za vino pri naših kmetovalcih na leto nad 1,300.000 K; a tudi ta strošek hočem iz računa izpustiti iz istega vzroka kakor strošek za meso. Na pivo se niti ne oziram.

Žganja se, žal, na Kranjskem toliko popije, da ta nepotrební strošek prav občutno obremenjuje naše kmetijstvo. Koliko se žganja na leto popije, je natančno znano, in sicer po zadnjem izkazu (za l. 1900), ki mi je bil na razpolaganje, 1,615.472 litrov čistega špirita (100odstotnega), ki je dal 4,039.680 litrov navadnega žganja. Od tega špirita odpade najmanj $\frac{3}{4}$ na kmetijsko prebivalstvo, t. j. 1,211.604 l., ki stane, računjen po 136 K za 10.000 litrskih odstotkov, 1,647.781 K.

Med užitinami, ki niso potrebne, a jih nihče ne bo več odpravil, je tobak. Leta 1900. je prišlo v Avstriji na leto in na prebivalca 8 K 10 h za tobak, torej mirno smem računati, da pride pri nas na Kranjskem na vsakega kmetijskega prebivalca na leto najmanj 1 K, iz česar sledi, da plačajo naši kmetovalci na leto za tobak 355.239 K.

Iz te razprave torej sledi, današe kmetijsko prebivalstvo mora razen tistega, kar doma pridelala, dokupiti na leto za hrano in pijačo za 7,052.895 K blaga. V tej vsoti pa strošek za meso in za vino, ki znaša okroglo najmanj tri milijone kron, niti vračunjen ni.

c) Stroški za obleko.

Ravno tako kakor ni mogoče natančno preračunati stroškov za hrano, ker nimamo nobene statistike za konsum, istotako je s stroški za obleko. Koliko obleke dandanes kmetovalec potrebuje, je vsakemu znano, a znano je tudi, da mora vse kupiti in z gotovim denarjem plačati, kajti domača platnarska in suknarska obrt sta iz znanih vzrokov popolnoma ponehali in bi danes tudi nič več ne zadoščali, ker je svet že preničemuren.

Vsakdo mi mora priznati, da mora vsak samostalen gospodar prav gotovo imeti na leto najmanj en par novih čevljev (škornjev) in eno novo obleko. Z enim parom čevljev ne izhaja, mora imeti še druge za delo. Lahko rečem, da kmetovalec porabi na leto 3 pare podplatov in par čevljev mora dati poddelati. Za nove čevlje in za popraviljanje čevljev je najskromnejši izdatek 20 K. Za vso drugo obleko, perilo in kar se v gospodarstvu potrebuje, vzamem strošek za blago, za krojača in za klobučarja tudi 20 K na leto. Strošek za obleko in obuvalo naših 55.682 samostalnih kmetovalcev torej znaša na leto 2,227.280 K. — Ti samostalni kmetovalci pa imajo žene in otroke, ki prav nizko računjeno potrebujejo na leto in za osebo najmanj 10 K za obleko in za obuvalo, in tako znaša ta strošek za 126.062 kmetijstvu pripadajočih družinskih členov 1,260.620 K na leto. Naš kmetovalec torej izda na leto za obleko, perilo, obuvalo in sploh za vse manufakturno blago 3,487.900 K.

d) Stroški za delo.

Naš kmetijski stan ima poleg samostalnih gospodarjev in njih družinskih členov še 158.667 kmetijskih

delavcev in 14.179 kmetijskih dninarjev. Med kmetijske delavce so všteti vsi posli ter oni družinski členi, t. s. sinovi in hčere, ki so odrasli in torej pri kmetovanju že sodelujejo. Kakšna je plača tem delavcem? Plača poslom obstoji iz hrane, prostega stanovanja ter iz plače v gotovini, ki znaša pri nas na Kranjskem od 100—240 K na leto. Plača odraslim sinovom in hčeram, ki sodelujejo pri kmetovanju, obstoji istotako iz proste hrane in stanovanja, a ker vzamem, da ne dobe plače za delo v gotovini, zato moram računati, da jih hišni gospodar preskrbuje z obleko in jim daje semtertja kakšno krono za njih osebne potrebe. Stroške za hrano vseh kmetijskih prebivalcev sem že vzel v račun, zato odpadejo ti stroški na tem mestu, a računati je kot strošek plačo v gotovini poslom in strošek za obleko in druge potrebščine domačim ljudem. Če ta strošek za posle in za domače, pri kmetijstvu sodelujoče osebe proračunim povprečno na leto in za osebo s 30 K, je to gotovo veliko nižje vzeto kakor je v resnici. Vzlic temu znaša ta strošek 4.760.010 K na leto.

Naša dežela ima 14.179 kmetijskih dninarjev, ki žive izključno od dnine; tem morajo izplačati samostalni gospodarji na leto vsaj 200 K v gotovini, ako naj žive. Na podlagi te postavke bi izplačali naši kmetovalci najetim delavcem na leto 2.835.800 K. Ta vsota je pa seveda v resnici veliko prenizka.

Iz predstoječega se torej izprevidi, da stane naše kmetovalce delo na leto vsaj 7.595.810 K.

e) Stroški za vzdrževanje poslopij.

Na Kranjskem je bilo l. 1890. 84.144 hiš (bivališč), od njih jih z vso gotovostjo smem računati 60.000 za lastnino kmetovalcev. K tem hišam spada nebroj drugih poslopij, kakor hlevov, svinjakov, skednjev, drvarnic, kozelcev, čebelnjakov, planinskih koč itd. Če računam, da morajo naši kmetovalci vzdrževati 100.000 velikih poslopij, razen manjših pritikin, je ta račun silno skromen. Vzdrževanje teh poslopij stane veliko denarja ter je semkak računati stroške za popravljanje

streh, beljenje, zidarska popravila, ključavničarska dela, potrebne nove stavbe itd. Istotako je semkaj računati zavarovalnino proti požaru in nepovrnjeno škodo po požaru pri zavarovanih ter vso škodo pri nezavarovanih poslopih. Če vse te stroške računim za napominjanih 100.000 poslopij za vsako poslopje in za leto 10 K ter popolnoma izpustim stroške za manjše stavbe, kakor male hleve, svinjake, kozelce itd., se vendar izkaže vsota 1,000.000 K kot vsakoleten strošek za vzdrževanje poslopij.

f) Stroški za kmetijske potrebščine.

Stroški za kmetijske potrebščine so mi precej dobro znani in sem potom povpraševanja in poizvedovanja pri trgovcih in veščakih svoje znanje po možnosti popolnil. Ti stroški so nekako tile:

1. Za umetna gnojila, in sicer:

a) za 10.000 q fosfatnih gnojil à q 7 K	70.000 K
b) » 10.000 » kalijevih » à » 5 »	50.000 »
c) » 1.000 » drugih » à » 10 »	10.000 »
2. za 1000 q bakrene galice à 50 K	50.000 »
3. » 800 » žvepla » à 15 K	12.000 »
4. » dokupljena semena iz drugih dežel	30.000 »
5. » 250.000 q otrobov à 10 K	2,500.000 »
6. » 4000 q oljnih tropin à 18 K	72.000 »
7. » kmetijske stroje	100.000 »
8. » dokup kmetijskega orodja, plugov, vozov, škro- pilnic, žveplalnikov, vprežne priprave, ročnega orodja itd. ter za popravo in za vzdrževanje teh predmetov, če se računa na leto 5 K za vsakega samostalnega posestnika	278.410 »

Skupni stroški za vse kmetijske potrebščine torej znašajo . . . . . 3,172.410 K

K tem postavkam naj dodam naslednje pripombe: Stroški za umetna gnojila, za galico in za žveplo so preračunjeni na podstavi resnične potrebščine zadnjih let; ti stroški bodo v bodočnosti seveda vedno večji, čim umnejši bodo naši gospodarji. — Semena dokupijo naši kmetovalci okroglo za 30.000 K iz drugih dežel, in sicer dajo za pesno seme preko 6000 K, za deteljno seme (zlasti za lucerno) 16.000 K in za druga semena (izvirno rusko laneno seme, za travna in vrtna semena,

za seme novih žitnih in krompirjevih vrst itd.) 8000 K. — Otrobe kupujejo naši kmetovalci od domačih velikih mlinov, ki meljejo tuje žito, in od tujih mlinov, 2500 vagonov na leto. V to postavko pa niti niso vzeti otrobi onih malih domačih mlinov, ki meljejo domače žito, ki otrobe tudi kmetovalcem prodajajo ali pa jih dotični mlinarji porabijo za svoje kmetije. — Oljnih tropin pokrmijo naši kmetovalci najmanj 40 vagonov na leto, kar je razvidno iz tega, ker naše domače oljarne na leto nad 50 vagonov lanenega semena iztisnejo, in sicer deloma domače seme, deloma indijsko seme, ki pride preko Trsta, ter vse dobljene tropine večinoma doma prodado. K domačim tropinam je prišlo l. 1901. še 10 vagonov tropin iz Tržaške oljarne in nekaj iz oljarne na Zidanemmostu. Tu bodi omenjeno, da samo oljarne okoli Medvod porabijo na leto 35—40 vagonov lanenega semena.

g) Stroški pri živinoreji.

Stroški pri živinoreji so dvojni, in sicer tisti, ki jih imamo z dokupom živine, kolikor je je za pitanje ali kaj drugega, pa je doma ne vzrejamo, kar velja pri prasičih, konjih in v majhni meri pri volih, in tisti stroški, ki jih imamo z zdravljenjem živine ter vsled škode, ki se mora pokriti in ki nastane vsled nesreč in nezgod pri živini.

V račun hočem postaviti le dokup prasičev, ki pridejo iz Hrvaškega, ki jih naši kmetovalci kupujejo, da jih spitajo in potem prodado. Leta 1901. se je uvozilo iz Hrvaškega in Ogrskega na Kranjsko 1000 pitanih prasičev, ki so takoj prišli v roke konzumentov in se nanje ni ozirati, in 5000 prasičev za pitanje, ki so jih kmetovalci kupili. Ti prasiči so stali povprečno po 50 K in so torej povzročili 250.000 K stroškov.

Naši kmetovalci potrebujejo več vprežnih konj kakor jih doma vzrede, zato jih je treba dokupiti iz drugih dežel, zlasti z Ogrskega in Hrvaškega. Tega stroška zato vse postavim v račun, ker bodem na drugi strani med dohodki izpustil dohodek od prodaje konj, čeprav je ta dohodek manjši kakor strošek.

V obmejnih krajih pride tudi precejšnje število volov za pitanje v deželo, zlasti s Štajerskega. Ti voli gredo potom prekupčije daleč v deželo, tako da imamo na Notranjskih semnjih prav veliko štajerskih volov. Dasi bodem med dohodke vpisal ves skupiček za vole, hočem vendarle izpustiti ta strošek za nakup volov iz sosednjih dežel.

Primerno zelo velik strošek, ali bolje rečeno izgubo, ima kmetovalec vsled nezgod pri živini. V deželah, koder je živinoreja na višji stopnji kakor pri nas, koder se živinorejci vedo bolje varovati bolezni pri živini in njih posledic, koder je več živinozdravnikov kakor na Kranjskem, računajo z 1 % izgube na leto. Če jaz računim tudi z 1 %, potem gotovo ne pretiravam. Koliko je pa naša živina vredna? Koliko živine imamo na Kranjskem, sem v tem spisu že povedal; če cenim konje pod enim letom s 100, mlade konje z 200, konje v rabi s 400, teleta s 50, mlado goved s 100, odraslo goved s 200, koze in ovce po 10 in prasiče po 50 kron, potem je naša živina vredna 60 milijonov kron, kar je seveda veliko premalo. 1 % od te vsote znaša 600.000 K, in toliko ima naš kmetovalec najmanj na leto izgube pri živini vsled raznih nezgod.

Iz predstoječega torej razvidimo, da imajo naši gospodarji pri živinoreji na leto vsaj 850.000 K stroškov za dokup živine iz sosednih dežel in za pokritje izgube vsled nezgod pri živinoreji.

3. Dohodki, ki jih ima kmetijski stan na Kranjskem.

V isti meri, kakor je težko izvajati prava števila za stroške, ki jih ima naše kmetijstvo, in sem zato vzel tako nizke postavke, da jim nihče ne more ugovarjati, je pa nasprotno lažje preračunati naše kmetijske dohodke, ker imamo že več let obstoječo in po mojem mnenju precej zanesljivo statistiko o pridelovanju. Če

sem na strani stroškov že iz večkrat povedanega vzroka jemal nizke postavke, hočem postavke na strani dohodkov iz istih razlogov postavljati po možnosti visoko.

a) Dohodki s njiv in s travnikov.

Dohodek od žita seveda ves odpade, ker ga naš kmetijski stan ne pridela toliko, kolikor ga sam potrebuje, temveč ga mora še celo dokupiti, in sem to pri stroških upošteval, kajti tam sem vpisal za strošek le tisto, kar naši kmetovalci morajo plačati za dokupljeno žito.

Od drugih poljščin prideluje naša dežela le fižola, lanenega semena, zelja in krompirja po toliko, da zadostujejo za potrebo vseh prebivalcev vse dežele in se celo lahko še izvažajo. Te poljščine so pri nas kupčijske rastline.

Fižola pridelava kranjska dežela na leto 28.115 q; ves ta pridelek sicer ni za prodaj, ker ga kmetovalci mnogo za dom pridržijo, za hrano in za seme, vendar vem, da je v tem številu zapopaden le oni pridelek, ki zraste na njivah, ki so s fižolom posajene, dočim je izpuščena tista precej znatna množina fižola, ki se prideluje po vrtilih, po robovih njiv, po zelnikih in po vinogradih, in sicer največ kot natični fižol. Tega fižola namreč iz tehniških razlogov ni mogoče pri sestavljanju statistike upoštevati. Da mi bo mogoče izračunati po možnosti velik dohodek od fižola, naj vzamem, da v gorenjem številu ni zapopadeno najmanj toliko fižola, kolikor se ga potrebuje za seme; zato od tega števila ne bom odtegnil tiste množine, ki se rabi za seme, kar bi bilo drugače pravilno. Odtegniti hočem le desetinko pridelanega fižola za hrano za dom, ki se torej ne proda. Iz tega torej sledi, da naši kmetovalci na leto prodajo 25.304 q fižola, in sicer povprečno po 18 K, kar znaša 455.472 K.

Lanenega semena pridelamo na leto 3843 q; od tega pridržimo za se 1638 q; torej ga ostane za prodaj 3205 q po 30 K, vsled česar dá laneno seme na leto 96.160 K dohodka.

Zelja se pridelala na Kranjskem na leto 292.458 *q*; od tega se za dom, in sicer za hrano in deloma za krmo porabita dve tretjini. Tretjina, t. j. 97.486 *q* se ga pa proda nekmetovalcem svežega ali kislega za porabo v deželi ali za izvoz. Če računam 100 *kg* svežega zelja po 4 K, imajo kranjski kmetovalci na leto 389.944 K dohodka od zelja.

Krompirja se na Kranjskem pridelala povprečno na leto 1,650.172 *q*. Ta pridelek se večinoma porabi v kmetijah za hrano in za krmo. Ker je pa krompir jako važna hrana za vse druge stanove in ga ti morajo kupovati od kmetovalcev, zato dobiva naš kmetovalec tudi nekaj dohodkov od prodajanja krompirja. Jaz računam, da vsak človek na Kranjskem, ki ni kmetovalec, porabi na leto povprečno 100 *kg* krompirja; torej prodajo naši kmetovalci na leto nekmetovalcem 143.729 *q* krompirja. Poleg tega se pa veliko krompirja tudi izvozi ali kako drugače proda, in jaz računam to množino na 500 vagonov ali 50000 *q*. Iz tega bi sledilo, da prodamo na Kranjskem 193.729 *q* krompirja po 4 K, kar da 774.916 K dohodka.

Precejšen dohodek daje našim kmetovalcem seno. Z Notranjskega se izvozi silno veliko sena v Trst in na Reko. V Trst gre povprečno na teden 50 voz in na Reko 20 voz sena po 18 *q*, kar znaša na leto blizu 70.000 *q*. Vrhutega se proda veliko sena nekmetovalcem za njih konje, za vojaške konje itd., in nekaj sena se tudi izvozi po železnici. Jaz vzamem, da naši kmetovalci prodajo na leto iz svojih kmetij 200.000 *q* sena, in sicer po 5 K, kar jim da 1.000.000 K dohodka.

Na podlagi predstoječih izvajanj imajo naši kmetovalci 2,716.482 K dohodkov v gotovini od polja in travnikov.

b) Dohodki iz vinogradov.

Pridelek kranjskih vinogradov znaša na leto 121.413 *hl*. Od tega pridelka pridržijo vinščaki záse in za svoje delavce najmanj $\frac{1}{10}$, in drugih $\frac{9}{10}$, t. j. 109.272 *hl* prodajo. Če računam *hl* po 30 K (ta cena

je povprečno gotovo previsoka), potem imajo naši vinščaki 3,278.160 K dohodka v denarju od svojih vinogradov.

c) Dohodki od šivinoreje.

Konjerejci imajo na Kranjskem 1886 plemenih kobil, ter od njih dobivajo v najugodnejšem slučaju do 75 % živih in za pleme, oziroma za prodaj sposobnih žrebet, t. j. 1415. Ker po natančnih statističkih izkazih kmetovalci potrebujejo za vzrejo le 1163 žrebet jih preostaja za prodaj na leto 252, ki dajo konjerejcem 63.000 K dohodka, če se računajo povprečno po 250 K.

Naša dežela ima okroglo 20.000 delavnih konj, in teh je nadomestiti na leto vsaj $\frac{1}{10}$ z novimi, t. j. 2000. Ker pa naši kmetovalci zrede komaj polovico te potrebščine, se mora druga polovica nakupiti zunaj dežele, in zato računam, da tisto, kar kmetovalci na eni strani dobe za vzrejene konje, morajo na drugi strani plačati za tuje, dokupljene konje. V celoti torej naše kmetijstvo v denarju od konjereje nima dohodka, kar seveda za posamezne konjerejce v konjerejskih pokrajinah ne velja. Iz tega vzroka sem izpustil dohodek od prodaje starejših konj, kakor sem izpustil med stroški izdatek za nakup konj. Za ta slučaj, če se mi ugovarja, da naši konjerejci morda vendar več dobe za doma prirejene konje, kakor izdajo za zunaj dežele dokupljene konje, sem pa med dohodke postavil ves skupiček za žrebete, četudi mnogo domačih žrebet kupijo domači kmetovalci.

Poglavitni in glavi dohodek našim kmetovalcem daje govedoreja. Če vzamem, da kmetovalec vso goved le za prodaj vzreja, potem ni težko približnega dohodka te panoge izračunati na podlagi števil, ki nam jih nudi statistika.

Na Kranjskem štejemo 94.202 krav in brejih junic, in teh nam da prav visoko računano 80 % vsako leto po eno tele, ki je sposobno za rejo ali za prodaj. Na Kranjskem se torej na leto skoti 75.382 telet.

Za pleme potrebujemo, in sicer:

za vzrejo bikov	1.928 telet
„ „ krav	9.473 „
„ „ volov	<u>12.908 „</u>

torej skupaj 24.309 telet

preostaja nam torej za prodaj 51.073 telet, ki zanje naši kmetovalci morejo stržiti 2,553.650 K, če računamo vsako tele po 50 K.

Po teh številih postavimo v hlev vsako leto za vzrejo krav 9.473 in za vzrejo volov 12.908 telet; vsled tega moramo na leto odprodati ravno to število krav, oziroma volov.

Za 9473 krav po 200 K moremo skupiti 1,864.600 K in za 12.908 volov po 275 K pa 3,549.700 K.

Iz teh števil je razvidno, da govedoreja daje našim kmetovalcem na leto 8,320.650 K dohodka v denarju.

Kakor govedoreja daje tudi prasičja reja našim gospodarjem razmerno zelo izdatne dohodka v denarju. Tudi na tem mestu vračunim le dohodek od skupička za tiste prasiče, ki jih kmetovalec proda iz svoje kmetije nekmetovalcem ali izven dežele, ker na drugi strani tudi nisem vračunil za strošek tistih prasičev, ki jih kmetovalec porabi za dom. Leta 1901 se je izvozilo iz dežele 21.400 živih prasičev po povprečni ceni 80 K in 2200 zaklanih prasičev po povprečni ceni 120 K, kar je dalo 1,976.000 K dohodka. V deželi se je pa prodalo nekmetovalcem tudi preko 15.000 prasičev po 80 K (saj je l. 1901. porabilo le mesto Ljubljana 8000 prasičev), kar je vrglo 1,200.000 K. Prasiči torej donašajo našim kmetovalcem 3,176.000 K dohodka na leto.

Ker statistika koz ni podrobna, torej ni mogoče naravnost reči, koliko mladičev se na leto za pleme postavi in se koz odproda; zato je dohodek vračunjen prej previsoko kakor prenizko, če vzamem, da se na leto od vseh 8418 koz v deželi proda četrтина, in sicer po 20 K, kar znaša 42.100 K.

Ovac prodajo naši kmetovalci na leto 5202, ki računene po 20 K vržejo 104.040 K.

Če seštejemo vsetu navedene postavke, vidimo, da imajo naši kmetovalci od živinoreje na leto 11,705.790 K dohodka.

d) Dohodek iz mlekarstva.

Gotovo imam prav, če vzamem, da skoraj vsak nekmetovalec zavžije več ali manj mleka, oziroma nekaj mlečnih izdelkov (presnega masla), in ne morem se dosti motiti, če odmerim v to svrho vsakemu nekmetovalcu na Kranjskem na leto 50 litrov mleka, kar znaša za 143.729 nekmetovalcev 7,186.450 litrov. Ker se to mleko (deloma v obliki masla) mora kupiti od kmetovalcev, ki se jim povprečno plačuje po 10 h, zato lahko rečem, da dobe kranjski kmetovalci za mleko, prodano v deželi, 718.645 K. K temu dohodku pa pride še tisti dohodek, ki ga mlekarske zadruge izplačajo kmetovalcem za mleko, ki se proda izven dežele, in ta dohodek je znašal l. 1901. 350.000 K. Mlekarstvo daje torej našim kmetovalcem 1,068.645 K dohodka.

e) Razni dohodki.

Dasi sem v svojih izvajanjih upošteval vse glavne vire naših kmetijskih dohodkov, vendar je še mnogo postranskih, ki vsi skupaj dajo še prav znatne vsote. Take dohodke prinaša sadjarstvo (sveže in posušeno sadje ter sadno žganje), predivo, volna, perutnina, jajca itd. Če vzamem za vse te razne reči na leto 3,000.000 K dohodkov, mi pač nihče ne sme očitati, da sem prenizko računal.

4. Denarna bilanca kranjskega kmetovanja.

Če sestavimo postavke za stroške in dohodke, ki jih imajo kranjski kmetovalci na leto, dobimo naslednji račun.

I. Stroški:

a) Davek in potrebščine v javne in verske namene	3,450.697	K — h
b) Dokup živil in pijače	7,052.895	" — "
c) Obleka	3,487.900	" — "
d) Delo	7,595.810	" — "
e) Vzdrževanje poslopij in zavarovalnina	1,000.000	" — "
f) Kmetijske potrebščine	3,172.410	" — "
g) Denarni stroški za živinorejo	850.000	" — "
Skupna vsota vseh stroškov	26,609 712	K — h

II. Dohodki:

Skupilo za poljščino	2,716.482	K — h
" " vino	3,278.160	" — "
" " živino	11,705.790	" — "
" " mleko	1,068.645	" — "
Razno	3,000.000	" — "

Skupna vsota vseh dohodkov . . . . . 21,769.077 K — h

Če primerjamo dohodke s stroški, vidimo, da imajo kranjski kmetovalci na leto okroglo 5 milijonov kron izgube v denarju, ki jo morajo doplačati na svojo obrt.

Naj pristavim nekaj besed k svojemu računu. Jaz priznam, da je drug, in sicer bolj natančen način, ki se po njem da izračunati donosnost našega kmetijstva, in sicer če se v račun med dohodke in stroške sprejmejo vsi pridelki, oziroma vsa poraba domačih pridelkov; a tak račun bi bil preobširen in brezpomemben, kajti mi nimamo več nekdanjega naturalnega gospodarstva, ampak skoraj čisto denarno, in zato ostane merodajen za presojanje naših kmetijskih razmer le končni denarni uspeh. Ta pa po mojem računu kaže, da morajo naši gospodarji na leto vsaj 5 milijonov kron doplačati na svoje kmetije. Ali je pa število za izgubo, ki sem jo izračunal, pravo? Jaz sam trdim, da ni pravo, temveč sem prepričan, da je še enkrat toliko, kajti računal sem najvišje mogoče dohodke, stroške pa sem vzel veliko prenizke. Po mojem računu se mora kmetovalec

po beraško oblačiti in preživiti, si ne sme privoščiti ne govejega mesa in nobenega kozarca vina ali piva, potem šele komaj izhaja z denarjem, ki sem ga v to svrho postavil v račun. Jaz sem za svojo osebo prepričan, da našim kmetovalcem na Kranjskem na leto primanjkuje v resnici več kakor 10 milijonov kron suhega denarja, ki ga potrebujejo za svojo kmetijsko obrt, in tudi več, če v račun postavim še obresti od ogromnega vknjiženega in nevknjiženega dolga, ki bremenijo naših kmetijah.

Sedaj nastane vprašanje, kako se pa pri nas pokriva ta denarni primanjkljaj?

Pokritje je dvojno, in sicer s postranskimi dohodki, ki niso v zvezi s kmetijstvom, in z novimi dolgovi.

Postranske dohodke ima naš kmetovalec še razne. Prav premožni kmetovalci, ki so seveda zelo redki, pokrivajo nedostatek svojega kmetijstva z obrestmi svoje naložene glavnice, in manj premožni načno v ta namen te iz srečnejših časov ostale ali podedovane, oziroma priženjene glavnice.

Kmetovalce, ki imajo poleg kmetije še gozd, v resnici redi le ta, in dobitki iz njega krijejo tudi nedostatke pri kmetiji. Dohodek iz gozda znaša na Kranjskem več milijonov kron, in ker je gospodarstvo v naših kmetskih gozdih večinoma jako slabo, lahko rečem, da se pri našem gozdarstvu rabi kot dohodek glavnica, ki tiči v gozdu, ne pa naravni prirastek lesa, kakor je pri umnem gozdarstvu pravilno. Posledica tega je, da se dohodek iz gozdov hitro krči in da bo v doglednem času postal neznaten, če se bo tako naprej ravnilo.

Tretji in precej važen postranski dohodek je tisti, ki ga ima naš gospodar pri zvrševanju drugih obrti, na pr. trgovske ali krčmarske. Na Kranjskem se peča vsak peti samostojen kmetijski posestnik še s kakšno drugo obrtjo; velika večina pa skuša postransko zaslužiti majhne vsote z vožnjo i. t. d., kar je vse naravna posledica dejstva, da kmetovanje na naših malih in razkosanih kmetijah ne nese dovolj.

Vse tu navedene tri vrste postranskih dohodkov nesejo našim gospodarjem na leto precej milijonov kron in mu tako pomagajo životariti, vseh denarnih izgub pri kmetovanju pa vendar ne pokrijejo; zato si primanjkljaj mora pokrивati z izposojenim denarjem, vsled česar rasto dolgovi. Z naraščanjem dolgov rasto pa naravno tudi obresti, in tako drvi naše kmetijstvo v vedno večjo revščino. Iz revščine bo in je deloma že nastalo popolno ubožanje, ki sili naše ljudi k izseljevanju. Revščino pa pospešujejo tudi še žalostne delavske razmere in vedno rastoče življenjske potrebščine.

Račun, ki sem ga sestavil o donosnosti našega kmetijstva, se pa ne ozira na velik strošek, ki ga dosedaj nisem omenjal, in to je strošek za obresti od dolgov, ki jih imajo naši kmetovalci. Konci l. 1898. je bilo vknjiženih na naših kmet. posestvih 131,724,676 K dolga. Ta dolg je do letos narasel gotovo na 150 milijonov kron. Res je med temi dolgovi mnogo takih, ki so že plačani, a še ne izbrisani. Koliko je pa nevknjiženega dolga! Če računam, da kmetovalci plačajo od tega dolga na leto po 5 % $7\frac{1}{2}$ milijonov kron za obresti, je ta vsota prej prenizka kakor previsoka, kajti gotovo se mora polovica tega dolga obrestovati po 6 in tudi več odstotkov, in če je od tega dolga tudi že precej plačanega, pa na drugi strani ne upoštevam obresti od znatnega nevknjiženega dolga.

Izračunil sem torej, da imamo na Kranjskem pri kmetovanju na leto 5 milijov kron izgube, zraven moramo plačati še za obresti $7\frac{1}{2}$ mil. kron; torej naši kmetovalci na leto izdado v denarju $12\frac{1}{2}$ mil. kron več kakor prejmejo. Ta primanjkljaj se pač prav izdatno zniža s postranskimi dohodki, resnica pa vendar ostane, da naše kmetijstvo vzlic tem postranskim dohodkom dela z veliko denarno izgubo, in to dokazati je bila moja naloga.

Z vso gotovostjo lahko trdim, da vzlic vsem postranskim zaslužkom zmanjka v sedanjih razmerah našim kranjskim kmetovalcem vsako leto najmanj 5 milijonov kron suhega denarja. Seveda ne bom

trdil, da bi ne bilo kmetovalcev, ki iz tega ali onega vzroka še izhajajo; velika večina zaradi primanjkljaja pri kmetijstvu brede v dolgove, ali je pa že tako zabredla, da ji ni več rešitve, kajti taki kmetovalci nimajo več kredita in ne dobe posojila, zato gredo njih kmetije na boben, oni sami pa gredo s trebuhom za kruhom na delo v mesta ali pa se izselijo v inozemstvo, ali celo v Ameriko. Kolikor bolj rasejo dolgovi in postajajo življenjske razmere vsled splošnega podraženja in večjih potrebščin neugodne, tem žalostnejši je položaj našega kmetijstva, ki je že danes v resnici na kraju propada.

Moj račun pa velja le za ugodne letine; kajti slabe letine, razne uime in nesreče vsako leto posamezne pokrajine še posebej prizadevajo in pospešujejo propad.

Da so moje trditve resnične kaže silno izseljevanje in naraščanje dolgov. Ker je naša dežela skoraj čisto kmetijska, zato zaradi njenega ubožanega kmetijskega stanu trpe tudi vsi drugi stanovi, in zato tudi ti, in zlasti delavski stan, iščejo zaslužka zunaj dežele. Zunaj dežele živi v Avstriji blizu 40.000 na Kranjsko pristojnih oseb, v rudokopih na Nemškem in pri gozdnih delih na Hrvaškem in v Rumuniji je 15.000 Kranjcev in v Ameriki jih je tudi prav gotovo nad 40.000. Skoraj $\frac{1}{5}$ kranjskega prebivalstva je torej iz doma. Če pa pomislimo, da je večina teh odsotnih krepkih in čilih delavcev, ki imajo zato tudi pogum iskati zaslužek po svetu, in če vzamemo, koliko tisoč najkrepkejših delavcev vzame vojaštvo, potem ni čuda, če vrhu slabega gmotnega položaja teži naše kmetijstvo še občutno pomanjkanje delavcev, ki v mnogih krajih že onemogočuje zadostno obdelovanje zemljišč.

Vsak račun se mora preskusiti, če je pravilen, in to velja tudi za ta moj račun. Najboljša preskušnja za moj račun je vsakoletno zadolževanje. O njem imamo natančen pregled za celo vrsto let, ki je silno poučen.

5. Zadolževanje na Kranjskem.

Koncem l. 1898. je bilo na Kranjskem vknjiženega dolga na mestnih posestvih 19,013.310 K, na rudokopih 4,133.878 K, na veleposestvih 6,240.942 K in na kmetijskih posestvih 125,483.728 K. — Ves dolg na kmetijskih posestvih je torej takrat znašal 131,724.676 K in je do danes gotovo narasel na okroglo 150 milijonov kron.

Važna za to razpravo je sprememba v vknjiževanju in izknjiževanju bremen na kranjskih posestvih, ki jo predočujem v pridejanem pregledu za dobo od l. 1890. do 1900.

Spremembe v vknjiževanju in izknjiževanju bremen na kranjskih posestvih v l. 1890. do 1900.

Leto	Novi dolgovi vsled							Razbremenitev vsled			Resnična razbremenitev	Čisto novo zadolženje
	zaostalih kupnin	posojilnih pogodb	drugih pogodb	prenotacij	eksekucij	dedščine	skupaj	nezaodstnega skupila	izbrisa	skupaj		
m i l i j o n o v k r o n												
1890	0.38	2.87	1.70	0.01	0.80	1.08	6.86	0.44	6.84	7.28	2.42	4.44
1891	0.49	3.10	1.87	0.05	0.85	0.99	7.37	0.50	7.43	7.93	2.64	4.73
1892	0.64	3.80	1.75	0.01	0.83	0.85	7.89	0.48	6.49	6.97	2.32	5.57
1893	0.62	7.25	1.62	0.02	0.65	1.11	11.29	0.25	7.04	7.29	2.43	8.86
1894	0.45	4.67	1.91	0.03	0.67	1.05	8.79	0.23	6.38	6.72	2.24	6.55
1895	0.71	8.73	2.11	0.07	0.62	0.83	13.08	0.31	8.16	8.47	2.62	10.46
1896	1.27	7.09	2.01	0.05	0.62	0.98	12.03	0.29	8.88	9.17	3.05	8.98
1897	0.95	6.65	2.73	0.07	0.80	0.89	12.11	0.21	8.46	8.77	2.92	9.19
1898	0.43	7.70	2.90	0.07	0.74	0.85	12.97	0.30	6.52	6.82	2.77	10.70
1899	1.03	5.82	2.78	0.03	0.81	1.12	11.60	0.64	7.80	8.43	2.61	8.99
1900	1.07	5.65	2.69	0.04	0.66	1.14	11.22	0.59	9.74	10.33	3.44	7.78

V tem pregledu je zabeleženo, koliko novih dolgov se je vsako leto vknjižilo in koliko dolgov se je izbri-
salo. Na prvi pogled se zadolževanje niti žalostno ne

vidi, kajti le za par milijonov kron na leto se vpiše več novih dolgov, kakor se starih izbriše, kar bi ne bilo posebno pomembno za kmetijstvo, celo če se upošteva, da hodi osmi del dolgov na mestna posestva. Tako površno presojanje tega pregleda je menda tudi vzrok, da nihče ni prišel do spoznanja, kako pri nas drvimo v propad. Zadeva je pa povsem drugačna! Dočim je ogromna večina vknjiženih novih dolgov resnična, t. j. nov dolg se je res naredil ter obstoji in je zanj obresti plačevati, je nasprotno v pregledu navedena vsota za izbrisane dolgove sicer tudi resnična, a dve tretjini teh izbrisanih dolgov se nista plačali z gotovim denarjem, marveč je prišlo do izbrisa iz kakega drugega vzroka. Kakor vem iz strokovnjaških krogov, se namreč komaj tretjina izknjiženega dolga zato izbriše, ker se je dolg z denarjem poplačal, drugi dve tretjini se zato izbrišeta, ker na eni strani sodišča in denarni zavodi, ki dajejo nova posojila, pritiskajo, da se izbrišejo stari, ne več obstoječi dolgovi, na drugi strani pa pride tudi do izbrisa vsled drugih slučajev. Resnica je, da se pri nas na leto od tistih dolgov, ki se izknjižijo, le tretjina z denarjem poplača, zato moremo dobiti pravo podobo našega zadolževanja letedaj, če odštejemo od novo narejenega dolga tretjino izbrisanega, potem nam šele ostanek kaže, za koliko je narasel dolg. Iz tega vzroka sem v pridejani pregled kot „resnično razbremenitev“ vzel tretjino izbrisanega dolga, v zadnji predel pa one vsote, za katere je vsako leto dolg resnično narasel, t. j. za kolikor je zadolženje večje od poplačanih dolgov. Ta vsota nam kaže, da dorase na leto povprečno slabih 9 milijonov kron novih dolgov, in če odračunimo osminko, ki odpade na mestna posestva, vidimo, da se kranjsko kmetijstvo na leto za 8 milijonov kron na novo zadolži. K tej vsoti pa pridejo še nevknjiženi dolgovi, ki tvorijo tudi milijone, in če vse to upoštevamo, sem mora priznati, da je zaključek, do katerega sem jaz prišel s svojimi raziskavanji, t. j. da naš kmetovalec na leto na svoje kmetovanje najmanj 5 milijonov kron

doplača, ne le resničen, marveč še preugoden, in to bodi preskušnja za pravilnost mojega računa.

6. Kam jadramo.

V predstojećih poglavjih sem popisal žalostno gmotno stanje našega kmetijstva ter sem izkušal to stanje izraziti v številih. V uvodu sem se dotaknil tudi vzrokov, ki so zadolžili to stanje. Da se našemu kmetovalcu silno slabo godi, o tem menda nihče ne dvomi, zato se pa gotovo vsakemu, ki premišljuje naše razmere, nehote vsiljuje vprašanje: Kaj bo? Odgovor na to vprašanje je prav legak in se glasi: Če bo šlo naše kmetijstvo po sedanji poti naprej, ga bo ta pot peljala k gotovemu gospodarskemu poginu.

Če se v sedanje razmere ne seže s krepko roko in se z vso eneržijo ne pomaga propadajočemu kmetijskemu stanu, potem bo ta stan z vsako leto večjo silo propadal, ker se vzroki propadanju množe in jačijo od leta do leta.

Napredek v kmetijstvu je pri nas silno počasen, zato dohodki od kmetijstva neznatno rasto, a stroški rasto od leta do leta v veliko večji meri in delajo kmetijstvo vedno bolj neuspešno. Kaj nam pomaga počasno napredovanje, če ni zmožno s svojim uspehom vzdrževati ravnotežja z veliko hitreje rastočimi stroški.

Davki se ne manjšajo, nasprotno, večajo se in ni misliti, da bi se v doglednem času znižali. Naš kmetovalec tarna in zabavlja čez previsoke davke, a v občinskih sejah z lahkim srcem glasuje za povišanje občinskih doklad. Stroški za verske, šolske in sploh izobraževalne namene istotako rasejo.

Potrebščine za hrano in obleko nerazmerno rasejo, kajti ljudstvo hodi vedno bolj med svet, hrepeni po udobnejšem življenju, kakor ga vidi drugodi, in tako se razvija drago razkošje v zadnji kmetski koči, in to silno otežuje izhajanje.

Kmetijskih delavcev je vedno manj in jih bo v bodočnosti še manj. To in pa drage mezde so med poglavitnimi vzroki slabega uspeha v kmetijstvu.

Dokazal sem, kako rasto dolgovi in seveda z njimi obresti, in v tem tiči eden najbolj občutnih vzrokov nazadovanja našega blagostanja.

Ne da se pa tudi zanikati, da bo v bodočnosti izhajanje pri kmetijstvu še bolj oteženo, ker je čisto gotovo, da usahne marsikteri vir postranskega zaslužka. Gozdovi se vedno bolj pustošijo, njih dorastek je neznan, domača obrt, kolikor je še, vedno bolj izgublja na veljavi in ob splošno kažoč se bedi je vedno manj mogoče zaslužiti tistim kmetovalcem, ki se postransko pečajo s kako kupčijo ali obrtjo. Ne dajmo se motiti, saj nam zgledi kažejo, kako težko je trgovcu in obrtniku pri velikanskem tekmovanju v vseh strokah priti le z največjim naporom do primernega zaslužka, ki je sploh le mogoč, če sta na razpolaganje obrtovalni denar in strokovno znanje. Brez teh sredstev je vsako početje zastoj.

Na domačo obrt naj se pa tudi nikar ne stavijo še kaki posebni upi, kajti tvorniško izdelovanje s stroji izpodrine še zadnje ostanke te obrti. Pred vpeljavo gotovih domačih obrti na kmetih pa moram odločno svariti, ker so kmetovalcu-posestniku le na veliko škodo. Vprašajte kmetovalce v pokrajinah, koder je vpeljana in se razvija na pr. čipkarska obrt. Namesto da bi šla dekleta služiti h kmetovalcu, rajše žive ob pičlem zaslužku, samo da so proste in delajo v zakurjeni sobi ali v senci, vsled česar se omehkužijo; kmetovalcu pa manjka delavnih sil.

Ako vse to preudarimo, se nam kaže jako tužna bodočnost, v katero gotovo zaide naše kmetijstvo, če se pravočasno ne zdrami iz svoje zaspanosti in si s svojo močjo hitro ne opomore, kajti prava moč iz stiske si pomagati leži edino le v kmetijskem stanu samem. Če kmetovalci menijo dobiti pomoč kje drugje, se zelo motijo. Naloga poklicanih krogov je pa kmetovalce vzbuditi k samopomoči ter jih k temu usposobiti.

7. Kako kranjskemu kmetijstvu pomagati.

Pospeševanje kmetijstva ali ktere druge obrti more biti dvojno, in sicer glede na razmere, v katerih

se nahaja. Koder se kmetuje z izgubo, ker je gospodarjenje slabo, kakor pri nas, tamkaj je drugače kmetijstvo pospeševati kakor v deželah, koder se že popolnoma ali vsaj približno dobro gospodari in se zato dobro ali vsaj za silo izhaja. V prvem slučaju je prvi pogoj kmetovanje dovesti do izhajanja sploh, v drugem je pa izhajanje okrepiti in zboljšati.

Če torej hočemo našemu kmetovalcu pomagati na noge, ga moramo najprej privedi do tja, da bo izhajal, t. j. on mora najmanj toliko zaslužiti, da lahko pokriva vse svoje stroške.

Kako naj torej pomagamo našemu kmetijstvu?

Ker nihče izmed vseh onih, ki se brigajo za gmotni položaj našega kmetijstva, ne dvomi o njegovem propadanju, zato se pojavljajo na vseh straneh možje, ki z nasveti ali dejansko hočejo pomagati našemu kmetovalcu. Naš kmetijski stan se mi zdi kakor onemogel bolnik brez vsake svoje volje, ki ga zdravijo z zdravili, ki jih nasvetujejo dobri sosedje, razne botre in slednjič konjederke. Pravega zdravnika, ki bi bolezen in njen vzrok spoznal ter pred vsem vzrok bolezni odpravil, kar je pri zdravljenju prvi pogoj, tega pa ne pokličejo, ker v pravega zdravnika nimajo zaupanja. Proti zdravniku so najbolj konjederke, ker se boje za svoj zaslužek in ker vedo, da zdravnik spozna njih sleparije. Naš bolni kmetijski stan se ravno tako zdravi.

Poiščimo vzrok propadanju našega kmetijstva, odstranimo tega in kmetijstvo si zopet opomore!

Edina naloga tega mojega spisa je ravno ta vzrok najti in nanj opozoriti, kar se mi je menda posrečilo. Jaz sem iz dna svoje duše prepričan, da leži edini vzrok propadanju našega kmetijstva v tem, da naš kmetovalec ne izhaja, kersonjegovi stroški večji kakor dohodki, in to zaradi tega, ker noče ali ne zna dovolj, dobro in ceno pridelovati.

Če je ta vzrok resničen in torej znan, potem je le eno sredstvo, da si kmetovalec pomaga, in to je povišanje in zboljšanje pridelovanja.

Kakor sem gori povedal, se pri nas z izgubo kmetuje, ker je gospodarjenje slabo; zato je le ena pot pridelovanje povišati in zboljšati, namreč da se uvede boljše gospodarjenje, t. j. umno in napredno kmetovanje, ali z drugimi besedami: kranjsko kmetovanje se mora pred vsem tehniško korenito preustrojiti in zboljšati. Šele v drugi vrsti, a veliko manj važne, dasi za „boljše“ gmotno izhajanje neobhodno potrebne so socialne preosnove, ki jih je kmetovalec kot najvažnejši stan zavezan in opravičen zase terjati. Sama socialna preosnova je brez vsake vrednosti, ker korist od nje niti ni v stanu tisto pokriti, za kolikor ima naše kmetijstvo vsako leto večjo izgubo, kajti ta od leta do leta rase, kolikor neugodnejše postajajo razmere in kolikor je več obresti plačevati od rastočega dolga. Ni treba posebno temeljitega tehniškega zboljšanja našega kmetijstva, da se pridelovanje v vrednosti glede kakovosti in količnosti zboljša za 25 %, in s tem je že ves naš primanjkljaj 5 milijonov pokrit. Ali nam morda morejo kakšne socialne naredbe ali podjetja nuditi tako zboljšanje naših gmotnih razmer? Nikakor ne!

Tehniškemu zboljšanju našega kmetijstva kot edinemu sredstvu, da se naš kmetijski stan reši gotovega gospodarskega pogina, hočem posvetiti posebno poglavje. Da sem pa že na tem mestu nekoliko omenil o tem, prihaja od tod, ker smatram za dolžnost, svoje mnenje o pospeševanju našega kmetijstva primerjati z mnenjem onih, ki vidijo rešitev našega kmetijstva edino le v socialni preosnovi.

V naši deželi, lahko rečem, sta dve struji glede pospeševanja kmetijstva; prva zastopa mnenje, da je poglavitno zboljšati tehniško stran kmetijstva, druga pa vidi edino rešitev v socialni preosnovi. Zastopniki druge struje so objavili naslednje kot načelo: Tehniško zboljšanje produkcije edino ne more rešiti kmetijstva pretečega propada, to more doseči le obsežna socialna preosnova. To načelo, kakor se na Kranjskem izvaja, hočem v naslednjem poglavju oceniti iz stališča kranjskih razmer v zmislu tega spisa.

8. Socialna preosnova kot sredstvo, kranjsko kmetijstvo rešiti pretečega propada.

Socialno preosnovo si mislim dvojno: tako, ki jo morejo zvršiti le zakonodajni zastopi, in tako, ki izhaja iz kmetijskega stanu samega, t. j. na podlagi samopomoči.

Nihče ne more tajiti, da bi socialna preosnova ne bila potrebna, zato smatram za samoobsebi umevno, da mora biti vsak zastopnik kmetijskih koristi v zakonodanjih zastopih za vsako pametno in izvedljivo socialno preosnovo. To pa je imeti pred očmi, da so današnje socialne razmere posledica tisočletnega razvoja in da se kaj trajno dobrega tudi ne da kar čez noč narediti. Za socialne preosnove je narod pred vsem šele vzgojiti. Jaz torej nikakor ne zanikavam velike važnosti socialne preosnove; ne morem ji pa priznati za kranjske kmetijske razmere rešilne moči, kajti ona pač more pridelovanje narediti uspešnejše, nikakor ga pa ne more narediti aktivnega, če je zaradi gorostasnih tehniških pomanjkljivosti pasivno. Vse to velja za preosnovo, ki izhaja iz zakonodajnih zastopov; več o tem razpravljati mi ni treba, ker ni v zadostni zvezi s tem spisom.

Važnejša za to razpravo je socialna preosnova, ki izhaja iz kmetijskega stanu samega in jo zaradi tega smem imenovati važen del kmetijske samopomoči. Moja naloga je to preosnovo presojudi iz stališča, kakor jo dejansko vrše na Kranjskem zastopniki v prejšnjem poglavju označene struje, in to z ozirom na naše razmere. Vobče že na tem mestu odločno izjavljam, da sem z vso vnemo za pravo tako samopomoč, in sicer s pristavkom, da je ona sicer zmožna kmetijskemu stanu silno veliko pomagati, da pa sama nikakor ni vstanu naše kmetijstvo rešiti.

Predno preidem na presojanje „kranjske“ socialne preosnove v kmetijskem stanu, naj najprej določim njeno kakovost. Ko se je pragmatično in načeloma izreklo, „da tehniško zboljšanje pridelovanja edino ne more rešiti kmetijstva pretečega propada, ker to more doseči le obsežna so-

cialna preosnova“, se je pričelo delovati s klicem: kmetje, organizujte se in snujte zadruge! Dejstva kažejo, da vsa ta preosnova pri nas obstoji v organizovanju kmetijskega stanu in snovanju kmetijskih zadrug v svrhu kmetijske samopomoči. Iz vsega tega se je slednjič izcimilo naziranje, da so zadruge še edina pomoč za našega propadajočega kmetovalca.

Če hoče kmetijski stan v državi kaj doseči sebi na korist, bodisi v gmotnem ali v socialnem oziru, se mora organizovati. K organizovanju kmetijskega stanu pomagati z vzgojo naroda, s poukom, s spodbujanjem itd. je sveta dolžnost vseh v to svrhu poklicanih činiteljev. Vsak pojav v tem zmislu je odobravati; a pretirano je naziranje, da se organizovanje sme in more vršiti le na podstavi združnega zakona z dne 9. aprila l. 1873. Vsaka oblika kmetijskega organizovanja je dobra, če je koristna; uspehi se bodo pa šele tedaj dosegli, kadar bo kmetijski stan splošno vzgojen in izobražen za svoj poklic, zato je predvsem tukaj postaviti vse sile. Ali nimamo že neke naravne in stare organizacije naših kmetovalcev v občinski upravi? Naša dežela je skoraj zgolj kmetijska, zato so naše selske občine po ogromni večini izključno kmetijske. Vsako tako občino lahko smatramo za organizovano kmetijsko skupino; če pa preiskujemo, kaj občine store v blagor kmetijstva, k čemur imajo vse polno prilik, pa pridemo do prav žalostnih zaključkov. Le en izgled! Glavna panoga naše dežele je živinoreja in glavni vzrok, da ta panoga tako počasi napreduje so premaloštevilni in slabi biki. Temu nedostatku korenito odpomoči je postavno omogočeno vsaki občinski upravi, a vendar se v tem pogledu od strani občin skoraj nič ne zgodi. Zakaj? Zato ker našemu kmetijskemu stanu v veliki večini še nedostaja zato potrebnega zmisla in razuma. Takih izgledov bi mogel navesti celo vrsto. Dobra uprava selske občine more — seveda če ve, kako — v enem letu kmetijstvu več koristiti kakor najbolje vojeno in uspevajoče konsumno društvo v desetih letih!

Poprej sem omenil, da se je iz klica po organizovanju kmetijskega stanu izcimilo slednjič naziranje, da so edina pomoč za našega propadajočega kmetovalca

razne zadruge. Nastalo je neko silovito snovanje zadrug, in kdor ni vsega odobral, je bil proglašen za sovražnika kmetovalcev; v glavah nerazumnih kmetovalcev se je pa vzbudila vesela nada, da jim je napočil rešilni dan. No, prevara je deloma že prišla in še pride!

V zmislu tega spisa je moja naloga presoditi kmetijsko zadružništvo z ozirom na to, ali je kmetijsko zadružništvo vobče in posebej ono, ki je pri nas uvedeno, vstanu pokriti izračunjeni primanjkljaj (5 milijonov K) pri kmetijstvu.

Kar se tiče kmetijskega zadružništva vobče, naravnost trdim, da je silno koristno, in odločno zavračam neosnovano trditev od ktere koli strani, kakor da bi bil jaz njega nasprotnik. Isto velja tudi o c. kr. kmetijski, družbi kranjski, ki se ji je tudi očitala taka nezmisel. Prav osnovana kmetijska zadruga, ki ima v sebi vse predpogoje uspešnega razvijanja in delovanja, je gotovo velike koristi in važnega pomena za boljše izhajanje; a o njej trditi, da more izključno le ona tisto popraviti, kar pregreši slabo gospodarjenje, je brezmiselno. Umen gospodar more brez zadruge dobro izhajati, z njo seveda še bolje, a z našim zastarelim kmetijstvom se ne da izhajati, če je gospodar tudi ud cele vrste gospodarskih zadrug, ki še tako dobro uspevajo. Eno pa priznam, da namreč nisem za neumestne in škodljivo delujoče zadruge, kar gotovo še ni nasprotstvo proti zadružništvu vobče. Kmetijska družba, njene podružnice in organi so pričeli s snovanjem zadrug že pred 30 leti, in če so danes pri tem delu previdni, so vzrok praktiške izkušnje. Omenjeni činitelji v deželi so zasnovali preko pol sto strogo kmetijskih zadrug, in nepotrebno bi bilo zakrivati, da se je marsikteri osnutek izjalovil, ker ni dostajalo zadostnih izkušenj in zadostnega upoštevanja razmer.

Preiščimo vpliv, ki ga more imeti pravo kmetijsko zadružništvo na uspevanje našega kmetijstva.

Kmetijsko zadružništvo more imeti le dva namena, in ta sta:

1. ugodna dobava obrtovalnih sredstev in
2. ugodno razpečavanje pridelkov.

Prvi namen se doseže z denarnimi zadrugami, ki kmetovalcu omogočujajo dobivati ceni obrtovalni denar, in nakupovalne zadruge, ki kmetovalcu priskrbujejo cene in glede kakovosti zanesljive gospodarske potrebščine. V drugi namen služijo gospodarske prodajalne zadruge, kakor skladiščne, kletarske, mlekarske in dr. zadruge. Iz tega sledi, da zadruge vobče pridelovanja ne morejo pomnožiti, temveč ga le olajšujejo, ker na eni strani znižujejo pridelovalne stroške in na drugi strani povišujejo dohodke. Denarni učinek — in le ta je dandanes merodajen — more biti primerno jako lep in je povsodi tam neoporečno odločilen, kjer je način kmetovanja že skoraj popoln in uspešen ter je le njegova dohodek povišati. Pri nas na Kranjskem stoji pa reč povsem drugače; denarni učinek, ki ga sedaj moremo doseči z najboljšim združništvom, ni v nobenem razmerju z grozno izgubo, ki jo imamo vsled zastarele kmetovanja. Iz tega naj pa ne sledi, da je pri nas združništvo nepotrebno, narobe, pravo kmetijsko združništvo smatram tudi pri nas za velekoristno in ga je torej na pravi način skrbno gojiti. Snujmo torej koristne kmetijske zadruge, koder so dani pogoji za njih uspevanje, a ne varajmo kmetovalca, da bi bila od njih zavisna vsa sreča. Povejmo kmetovalcu, da naj si v prvi vrsti z boljšim gospodarjenjem sam pomaga in da naj se v drugi vrsti oklene pametnih gospodar-skih zadrug, ki mu pri obrtovanju pomagajo varčevati. Poglejmo, kaj se da na Kranjskem z zadrugami doseči.

Denarne zadruge imajo namen kmetovalcem pomagati do cenega obrtovalnega denarja, nikakor pa ne, da bi mu priskrbovala hipotekarni kredit, ker je to naloga drugih, v to svrho primernejših zavodov. Lehko rečem, da na Kranjskem sedaj povsodi velja poštena in primerna obrestna mera (oderuštvo je zelo redka prikazen, in kdor se pusti odirati, je sam vzrok). Posebnega denarnega učinka kmetijstvo od denarnih zadrug nima več pričakovati in torej tudi ne boljšega izhajanja, a njih obstoj je neobhodno potreben, da se vzdrži sedanje tozadevno ugodno stališče. Če pa postavim za načelo, da je rešitev našega

kmetijstva iskati edino le v umnem kmetovanju, potem bo naš kmetovalec v dosego tega namena potreboval veliko obrtovalne glavnice, ki jo bo mogel lahko in ceno dobiti le pri zadrugah. Kmetijske denarne zadruge bodo morale biti temu primerno osnovane; zato smatram Rajfajznove posojilnice — ki ne bodo samo po imenu, temveč v resnici Rajfajznove — v vsakem večjem kraju za koristne; pretiraval bi pa, če bi jih smatral za neobhodno potrebne.

Nakupovalne zadruge, ki se pečajo s priskrbovanjem gospodarskih potrebščin, ne bodo v bodočnosti našemu kmetovalcu niti vinarja prihranile pri pridelovalnih stroških, kajti 15 let sem, t. j. odkar je c. kr. kmetijska družba polagoma in previdno pričela priskrbovati gospodarske potrebščine, je cena vsem omenjenim potrebščinam vedno tako nizka, da je nobena organizacija ne more še bolj znižati. Kot posebnost naj omenim, da se je neka zadruga v nekem slučaju obrnila do družbe, naj ta nikar tako ceno dotičnega blaga ne oddaja, ker drugače zadruga niti na stroške priskrbovanja ne pride. Kdor ve zadevo presoditi, more iz tega slučaja veliko posneti. C. kr. kmetijska družba danes oddaja preko 50 posameznih predmetov, ki so kmetijske potrebščine, in med temi so najvažnejši tisti, ki jih je družba sploh šele vpeljala v deželo. Nobena zadruga ni sama sebi namen; namen je vselej neka korist, ki se hoče z njo doseči. Če je pa ta korist že dosežena, potem bi ne vedel, čemu naj bi jo trezno misleč človek samo zato še enkrat iskal potom zadruge, ker je snovanje zadrug nekaj novega, recimo modernega. Žal, da so ljudje, ki našemu kmetovalcu v tem oziru vtepajo mržnjo do cenega delovanja kmetijske družbe, a mu prigovarjajo snovanje dražje delujočih zadrug. Jaz sem za svojo osebo prepričan, da v tem hipu kmetijske nakupovalne zadruge našemu kmetovalcu ne pomagajo niti toliko, da bi za vinar bolje izhajal; za bodočnost, ki nam je še neznana, pa menda tudi ne kaže takih zadrug snovati. Če je potrebno, pri takih razmerah snovati nakupovalne zadruge, naj vsak sam posname iz odstavka dr. Ertl- dr. Lichtove knjige „Das landwirtschaftliche Genossenschaftswesen in Deutsch-

land“, kjer pisatelja kot vzrok, da se nakupovalne zadruge na Nemškem razmeroma tako počasi snujejo, med drugim navajata tudi naslednje: „Končno se more kot vzrok slabšega razvijanja nakupovalnih zadrug v pokrajinah z drugače razvitim združništvom omenjati radosten znak, da je namen nakupovalnih zadrug tamkaj že popolnoma dosežen. V nekaterih pokrajinah se je namreč že posrečilo, tako na pr. na Hessen-Darmstadtškem, doseči take cene in toliko poštenost pri blagu, da se namen nakupovalnih zadrug sme smatrati za izpolnjenega in da sedaj ni treba snovati novih kmetijskih konsumnih društev, ker so se trgovci prilagodili poštnim priskrbovalnim razmeram, ki so jih vpeljale zadruge.“ Pripomniti moram, da so kmetijska konsumna društva na Nemškem vse kaj drugega kakor naša, kajti ona priskrbujejo le tiste potrebščine, kakor jih naša kmetijska družba, in strogo izključujejo kolonialno in manufakturno blago, celo pa točenje vpijančljivih pijač ali priskrbovanje zabave na kegljiščih.

Prodajalne zadruge, med ktere hočem v širšem pomenu šteti tudi mlekarske in kletarske zadruge, so tudi za nas zelo važne. Namen teh zadrug je pridelke bolje v denar spravljati in tudi vplivati na pravično ceno, ki se na škodo kmetovalcem kviri od strani gotove vrste trgovine in njene organizacije. Prodajalne zadruge imajo na Kranjskem pomen le za tiste pridelke, ki pridejo v naši deželi v poštev. Izmed poljskih pridelkov pride pa v poštev edino le fižol in izmed drugih mleko, živina in vino. — Prodajalne zadruge za žito, takozvane skladiščne zadruge snovati je v naši deželi, kamor se žito še uvaža, nezmisel; pri nas celó kaže pridelovanje žita po možnosti omejiti in v mnogih pokrajinah popolnoma opustiti. Fižol potom zadrug prodajati nam pa hvala Bogu tudi ni treba, ker imamo glede tega pridelka izredno ugodne razmere. Ne smemo se pritoževati čez naše nakupovalce fižola, ker sami med seboj silno tekmujejo in dostikrat blago celo preplačajo. Prodajalne zadruge za fižol torej pri nas nimajo nobenega pomena, ker se cene od strani trgovcev ne le ne tlačijo, temveč vsled tekmovanja celo višajo. Bodimo zadovoljni, če se sedanje cene ohranijo, kar,

žal, ni gotovo, ker se je kranjskemu fižolu že pričel kazati tekmeč v fižolu iz drugih dežel, ki nam utegne sedanjo ceno zelo pokvariti. — Kletarske zadruge smatram za zelo važne, pa ne toliko zaradi tvorjenja dobrih cen, o katerih se lansko leto nismo mogli pritoževati, temveč zaradi tega, da se vinščakom pomaga, da svoj pridelek sploh v denar spravijo. Kletarske zadruge imajo za vinorodne pokrajine naše dežele zelo važno, pa tudi silnot ežavno nalogo, zato naj vinščaki z vso vnemo zanje delujejo. — Živinorejske zadruge bodo v naši deželi med najvažnejšimi, a to še le takrat, kadar bomo imeli naprodaj plemeno, ne pa klavno živino. Klavno živino vzrejati je očitna izguba, ker našo drago vzrejeno živino tlači v ceni cenejše vzrejena živina drugih dežel, na pr. Ogrske.

Mlekarske zadruge imam jaz danes med prodajalnimi zadrugami za najvažnejše v naši deželi, ker vresnici pomagajo kmetovalcu do novih dohodkov, ki so mu krvavo potrebni. Še važnejše so pa zaradi tega, ker ima mlekarska zadruga za posledico povzdigo živinoreje in preustrojitev kmetijstva v smeri, ki je našim razmeram primernejša. Že sedaj naše mlekarske zadruge kmetovalcem donašajo 350.000 K novih dohodkov na leto, in če se bo količakaj delalo, narase ta vsota v desetih letih na 1 milijon kron.

Pri sadjarstvu se pa z ozirom na posebnosti te panoge ne da z zadrugami nič doseči; do tega zaključka so prišli celo na Nemškem, kjer je za vodstvo zadrug dovolj sposobnih moči in je združništvo razvito. Tudi po drugih deželah niso imeli nobenega uspeha in še celo v Severni Ameriki, kjer so mojstri v združevanju, so se jim tozadevne namere izjalovile.

Iz vsega tu navedenega sledi, da so prave in dobro vojene kmetijske zadruge, kakršne kaže pri nas širiti, velekoristne; če pa nepristransko preudarimo, koliko več dohodka more naš kmetovalec z njimi doseči, bomo vendar našli, da je ta dohodek neznaten napram ogromnemu primanjkljaju in da je zato škodljivo našega kmetovalca slepiti z nadami, ki se nikdar ne bodo uresničile.

Če sem dosedaj v splošnjem razmotrival vprašanje, kakšno korist nam morejo donášati prave in dobre kmetijske zadruge, zlasti napram trditvi, da so te zadruge sposobne kmetovalca rešiti gmotnega propada, se hočem nakratko dotakniti kakovosti dosedanega našega kmetijskega združništva.

Ker je pri nas v kmetijsko združništvo zašla, žal, tudi politika, zato je težko o tem predmetu pisati, ne da bi se človek zadel v ta ali oni vogel. Odločno zavračam vsako obdolženje, da hočem koga nalašč dražiti; pisati hočem tako, kakor mi vелеva moje prepričanje. Bodimo odkritosrčni in priznajmo, da se je na vseh straneh grešilo, in nespametno bi bilo na pr. trditi, da je c. kr. kmetijska družba pri snovanju zadrug vselej pravilno postopala. Jaz celo naravnost trdim, da je pri večini mlekarskih zadrug, ki jih je družba osnovala posredno ali neposredno, podlaga iz trgovskega stališča bolj ali manj nesolidna, ker se je pričelo delati s tako nizkimi deleži, ki niso v nobenem razmerju z ustanovnimi stroški podjetja, in da bo to marsikteri zadrugi kal propadanja. So že take razmere! Jaz z vso vnemo priznavam veliko korist združništva; ne da se pa oporekati, da se je ta korist tudi pretiravala, pretiravanje pa nikdar ne obrodi dobrega sadu. Tako je na pr. to pretiravanje privedlo do popolnoma resnega predloga osnovati zadrugo za nabiranje planinskega mahu. Če se pomisli, da planinski mah nabirajo večinoma le pastirji in reveži na tujih tleh, potem je ta mah po strogo pravniških naziranjih ukraden, in nabiralce mahu organizovati v zadrugo bi kak šaljivec lahko imenoval organizovanje tatov.

Kar se tiče naših denarnih zadrug, jim je pred vsem pripisati veliko zaslugo, da je dandanes v deželi obrestna mera povsodi primerna in da se je zatrlo vse oderuštvo, ki sicer pri nas nikjer ni bilo posebno cvetoče. Ta zasluga gotovo ni majhna, toda dosežena nima na bodoče boljše uspevanje kmetijstva nobenega vpliva več. Velika dobrota naših mnogobrojnih denarnih zadrug je tudi to, da kmetovalec lahko dobi potrebnih posojil za svojo obrt; toda ta lehkota je dvorezen nož, ki je koristen trezno mislečemu, a silno nevaren v denarnih

rečeh lehkomišelnemu gospodarju. Žal, da je naš narod po veliki večini lehkomišeln; zato so denarne zadruge na drugi strani pri nas pravi strup, ker njih voditelji nočejo ali ne vedo umevati njih vzvišene naloge, temveč le v veliki meri pomagajo kmetovalcu, da se ponepotrebne zadolžuje. Če naj denarno zadružništvo v bodočnosti prinaša kaj koristi, se mora preosnovati v tem zmisl, da se hipotekarna kupčija prepusti hranilnicam in posebnim denarnim zavodom, ki naj pa bodo manj tesnosrčni kakor so hranilnice, za kmetovalce naj se pa snujejo denarne zadruge strogo v Rajfajzovem duhu, ki bodo imele izključno le smoter kmetovalcu priskrbovati ceni in lahko dosegljiv obrtovalni denar na kratke rōke, in sicer pod kontrolo zadružnega odbora, ki sam odloči, če je posojilo gospodarsko potrebno ali ne. Če Rajfajzen tako kontrolo zahteva pri trezno mislečem nemškem narodu, potem je pri nas dvakrat tako potrebna! Mnogo naših denarnih zadrug ima pa še veliko drugih hib, ki utegnejo postati usodopolne. Izmed takih hib omenjam poslovanje brez ktere-koli odborove seje, pomanjkljivo nadzorstvo ali celo podpisovanje letnih računov kar na slepo od strani nadzorstva, lehkomišeln, posojanje brez zadostnega jamstva, zvito ali naravnost napačno bilanciranje, sprejemanje porokov, ki imajo že vse polno zavez itd. No, to so hibe, ki se bodo slednjič maščevale le nad predstojništvom, nadzorništvom in nad zadružniki; kot največjo hibo našega zadružništva, ki, žal, izvira iz političnih nasprotstev, pa smatram lehkomišeln, posojanje ali celo ponujanje posojil samo zato, da se izkaže večji denarni promet, da se z njim baha in kosa s sosedno posojilnico, ki je v rokah politično drugače mislečih, in da se dolžniki narede politično zavisni pri volitvah. Tako postopanje, ki cele kraje in okraje tira v gospodarski propad, je naravnost zločin in hujše zlo kakor oderuštvo.

S prodajanjem pridelkov potom zadrug se dosedaj v drugih deželah ni kaj prida-doseglo, tem manj pri nas, in je diletantizem na tem polju pri nas dosedaj res brezpomemben. Koliko se sploh da doseči, sem že gori omenil.

Drugače je pa z mlekarскими zadrugami; te se pri nas ugodno razvijajo in bodo pri pravem negovanju izdaten vir novih dohodkov. Pa tudi tem zadrugam ni odrekati nekterih hib, ki zlasti tiče v nedostatni ustanovni glavnici, v nedostatnem upravnem in tehniškem vodstvu ter v prenatrženem snovanju na mestih, kjer sploh ni ali vsaj sedaj še ni temeljnih pogojev za uspevanje. Temu je pripisati dejstvo, da je tvornica za mlekarske stroje „Alfa-Separator“ samo v letih 1900 in 1901 na Kranjskem izgubila 25.000 K, kar gotovo ne kaže zdravih razmer. Tu vmes poseči in pravo smer pospeševati je nujna dolžnost poklicanih činiteljev. — Enake smeri kakor so mlekarske zadruge je edina v deželi obstoječa zeljarska zadruga. Koliko je ta svojim udom koristila, se še ni objavilo, pač pa zeljarji tožijo, da je ona v Trstu ceno kislemu zelju tako tlačila, da jim pri enakih razmerah ne kaže več s pridom tržiti. Če je to res, potem je ta zadruga zgrešila namen zadružništva, ker je namen prodajalnih, oziroma razpečevalnih kmetijskih zadrug ta, da se dosežejo boljše cene, ne pa, da se cene tlačijo. Naša kranjska zeljarska obrt je vseskozi poštena; ona ne odira pridelovalca in ima velike zasluge za izvoz zelja, zato naj se ji ne delajo ovire na način, ki nikomur ne koristi. Morda še pride čas, ko bodo poslabšane razmere od kmetovalcev zahtevale, da posežejo vmes s snovanjem zeljarskih zadrug, a za sedaj smatram za važnejše, naše pridelovalce zelja organizovati v to svrho, da bo nehala škodljiva prodaja zelja na število, ki ne pripušča s pridom umnega zboljšanja zeljarstva. — Med prodajalne zadruge štejem tudi vinske, oziroma kletarske zadruge. Taki imamo na Kranjskem pravzaprav le dve; ena se je šele ustanovila in je osnovana s predpogoji, ki dajejo nado do velike koristi, druge pa ne smatram za kmetijsko, temveč za trgovsko, ker se peča le z vinsko trgovino na zadružni podlagi. Ta zadruga koristi le svojim udom, kmetijstu dežele pa ne, ker z vpeljevanjem tujih vin le tekmuje s kranjskimi pridelovalci vina.

Preostaja mi torej le še govoriti o kmetijskih nakupovalnih zadrugah. Takih zadrug v resnici mi nimamo, kajti tisto, kar se pri nas šteje pod to ime,

in sicer „kmetijska društva, regist. zadruge z omej. poroštvom“ ali „konsumna društva“, nikakor niso to. Če ta društva razen otrobov oddado svojim udom na leto še kako malenkostno množino gospodarskih potrebščin, zato še ne zaslužijo, da bi jih šteli med kmetijske nakupovalne zadruge. Vsa ta društva silno visoko računjeno ne oddado svojim udom na leto za 100.000 K poljedelskih potrebščin, kar je tudi že zaradi tega za prospeh našega kmetijstva brezpomembno, ker jih ne priskrbujejo ceneje kakor jih je v deželi sploh dobiti. Vsa ta društva so torej pravzaprav konsumna društva. Ker se jim pri nas od nekterih pripisuje velika moč za zboljšanje gmotnega uspevanja našega kmetijstva, zato je v naravni zvezi z vsebino tega poglavja, če presodim njih korist.

Najprej bodi povedano, da naša konsumna društva niso v ničemer podobna „kmetijskim“ konsumnim društvom na Nemškem, in jaz morda ne trdim napačno, če rečem, da se je le zaradi imena, ki so ga po naše tolmačili, preneslo neko gibanje k nam, ki bi ne bilo nastalo, če bi se bil naslov teh zadrug tolmačil pravilno, t. j. v nemškem zmislu. S konsumnimi društvi so povsodi med kmetovalci, celo tam, kjer so za vodstvo sposobne sile, naredili le žalostne izkušnje in jih vsled tega v nobeni napredni deželi več ne snujejo. Glavni ali skoraj edini predmet naših konsumnih društev je oddaja kolonialnega blaga, jestvin in manufakturnega blaga, kot kranjska „posebnost“ tudi v nekterih društvih točenje vpijančljivih pijač. Kako o tem sodijo na Nemškem, naj sledi iz določil, ki tamkaj veljajo. Na Nemškem so tri velike zveze gospodarskih zadrug in vrhutega mogočne društvene organizacije, ki svojim udom priskrbujejo gospodarske potrebščine. Pri Offenbaški zvezi, kjer je preko 1500 zadrug, velja kot načelo, ki se od merodajne strani priporoča, „da je kupčijo omejiti le na gospodarske potrebščine in je svariti pred kolonialnim in manufakturnim blagom, ker to obrtovanje razceplja in vsled nezadostnega poznavanja blaga lahko dovaja do izgub in za drugi jemlje kmetijski značaj“. — Neuwiedska

Rajfajznova zveza, ki šteje preko 3000 zadrug, ima za načelo, da naj se nakupovanje omeji le na glavne gospodarske potrebščine, dočim naj bo nakup kolonialnega in manufakturnega blaga izključen, če k temu ne silijo kake posebne razmere. Pri vseh drugih organizacijah velja isto načelo, in faktiško se vse zadruge tega tudi drže.

Odgovoriti nam je na dve vprašanji: 1. ali so konsumne zadruge pri nas potrebne, 2. ali so koristne?

Namen konsumnega društva kot nakupovalne zadruge je zatiranje oderuštva z blagom. Ker pri nas tega oderuštva vobče ni, torej ni ničesar zatirati in so konsumna društva nepotrebna. Pri nas je trgovina razvita kakor v malokteri deželi in je tekmovanje med trgovci v zadnji vasi tako silovito, da so cene konsumnemu blagu vedno na taki nižini, da jih nobena organizacija ne more še bolj potlačiti. Konsumnim društvom z njih slabim vodstvom in drago režijo ni mogoče tekrovati z našim kmetskim kramarjem, ki deluje skoraj brez vseh režijskih stroškov.

Iz povedanega pa tudi sledi, da ta društva ne prinašajo našim kmetovalcem prav nobene koristi in je velika zmota, če se jim pripisuje kterakoli moč, da bi mogla našega kmetovalca rešiti pretečega propada. Naša konsumna društva pa imajo vrhutege še razne hibe, ki so podobne onim pri naših posojilnicah, in te hibe so že bile in še bodo usodepolne. Če kdo prične trgovino brez strokovnega znanja v najeti hiši s premoženjem par krajcarjev, ki komaj zadostujejo, da si kupi police, ter dela le s kreditom in zida hiše s tujim denarjem, vrhutege pa vsiljuje blago pod opravičeno ceno, samo da bi uničil tekmece, in veliko da na upanje, potem velja tak človek za nesolidnega trgovca, ki mora priti na nič. Mnogo teh znakov nesolidnega trgovca ima pa večina naših konsumnih društev na sebi. — Točenje vpijančljivih pijač v zadrugah, ki imajo nalogo kmeta reševati, je pa zločin nad dobrim imenom kmetijskega združništva; o tem kaj več pisati v zmislu tega spisa je sicer popolnoma nepotrebno, a da označim kakovost te posebnosti kranjskega združništva, naj

omenim, da naše zadruge točijo večinoma tuje ali celo ponarejeno vino. V deželi snujemo vinske zadruge, da bi spravili domači pridelek v denar in bi uspešno tekmovali s tujim vsiljencem; kmetijski zastopi se bore proti vinski klavzuli in proti ponarejanju vina, a naše domače „kmetijske“ zadruge, ki imajo na svojem praporu zapisano rešitev kmeta, te pa uvažajo tuje in ponarejeno vino!

To je moje mnenje o potrebi in koristi kmetijskih konsumnih društev, kakršna so pri nas, in sicer iz gospodarskega stališča, in ker se mi zaradi tega očita sovraštvo do kmetijskega združništva vobče, zato to očitane hladnokrvno prenašam; bodočnost pa bo učila, kdo ima prav. Priznam pa rad, da je potrebo, snovati konsumna društva iz političnih nagibov, drugače presoјati; če je pa namen konsumnega društva oškodovati političnega nasprotnika, potem je ta namen vsaj iz človeškega stališča nemoralen. Istotako priznam, da so delavska konsumna društva zaradi popolnoma drugačnih gospodarskih razmer, v katerih delavski stan živi, v gotovih slučajih koristna ali celo potrebna.

Završujem to poglavje s trditvijo, da so gospodarske zadruge velekoristne za vzdrževanje ugodnih gospodarskih razmer in za boljše izhajanje pri kmetijstvu, da so zelo potrebne v prospeh naprednemu kmetijstvu, a za Kranjske razmere jim odrekam rešilno moč za naše propadajoče kmetijstvo, ker to, kar dobre zadruge morejo koristiti (bodisi da pridelovalne stroške znižujejo ali dohodke povišujejo), ni v nobenem razmerju s primanjkljajem, ki ga ima naše kmetijstvo zaradi nedostatnega gospodarjenja.

9. Umno kmetijstvo kot sredstvo, kako naše kmetijstvo rešiti pretečega propada.

S števili sem dokazal, da je propadanju našega kmetijstva vzrok nezadostno pridelovanje v primeri s stroški, vsled česar ima naše kmetijstvo na leto najmanj

5 milijonov kron primanjkljaja v denarju. Iz tega sledi, da je le ena pot, da se to propadanje ustavi in se kmetijski stan dovede do gmotnega blagostanja, in sicer ta, da se uvede gospodarjenje, ki z dohodki pokriva vse stroške in vrhutega daje še prebitek. K temu pač nekoliko pripomore socialna preosnova, a kakor razmre na Kranjskem stoje, je glavno sredstvo v to svrhu, da se kranjsko kmetovanje predvsem tehniško korenito preustroji in zboljša.

Nespametno bi bilo trditi, da je pri nas vse zanič. V mnogih deželah se še mnogo slabše gospodari kakor pri nas, in če preiščemo, s kako bornimi sredstvi se je dosedaj pri nas delovalo v prosep kmetijstva, pridemo do spoznanja, da se je v zadnjih 30 letih naravnost veliko doseglo. Nihče ne more tajiti, da bi se naša goved ne bila zboljšala skoraj za 50 %, in kaj se s pravim delom da doseči, to svedoči naše vinogradništvo, ki se je v čudovito kratkem času popolnoma obnovilo. Če je pa naše kmetijstvo vzlic temu še zelo zaostalo glede one kakovosti, ki se lahko zahteva, pa naše kmetovalce opravičujejo razmere, ki so podrobno razjasnjene v uvodu, in pa premajhna brižnost poklicanih činiteljev za prosep prevažnega kmetijskega stanu. Priznajmo, da smo v svojem gospodarjenju še silno zaostali, in skušajmo svoje kmetije dovesti do tja, da nam bodo toliko donašale, kolikor se z današnjo kmetijsko vedo od njih dobiti dá. Razlika med tem, kar nam danes kmetijstvo donaša, in med onim, kar bi nam lahko donašalo, je velikanska; zato vidim edino rešitev našega kmetijstva le v povečanju in zboljšanju pridelovanja.

Tako zboljšanje našega kmetijstva je gotovo dosegljivo, če se z vsemi silami na to deluje in če se kmetovalec za to edino rešilno samopomoč vzgoji in izobrazi. Preiščimo, kaj se da doseči vobče in posebej pri nas z umnim kmetovanjem.

Brezdvomno je naše kmetovanje z ozirom na plodnost zemlje roparsko, in opravičene so pritožbe naših kmetovalcev, da zemlja ne rodi več toliko, kolikor je nekdaj. To pa izvira odtod, ker naš kmetovalec niti ne vé, v čem obstoji kmeto-

vanje, in torej nima tistega temeljnega znanja, ki je neobhodno potrebno za umno kmetovanje. Kadar pa bo naš kmetovalec razumel, da ima kmetovanje isti temelj kakor vsaka druga obrt, da kmetovanje ni rop ali slučajno izvabljanje zemeljskih zakladov, temveč čisto priprosto predelovanje redilnih snovi in naravnih sil v nove pridelke, potem ga bo že navadna pamet gnala do umnejšega delovanja. Kmetovalec mora priti do spoznanja, da je kos zemlje (njiva, travnik itd.) v njegovi kmetiji tisto, kar je stroj v tvornici; če v stroj ne pridejo sirovine, ne pride iz njega izdelek, in če v njivo ne pridejo redilne snovi, ki jih rastlina potrebuje, tudi ni primernega pridelka. Plodnost zemlje je poleg drugega vsota redilnih snovi in torej blago, ki se dandanes z njim trži kakor z vsako drugo sirovino. Kjer ne poznajo teh zlatih nauk, ki jih je učil največji dobrotnik človeštva Just pl. Liebig in ki so se v kmetijstvu spoznali kot edino pravi, tam kmetijstvo propada, kjer jih pa upoštevajo, tamkaj kmetijstvo процvita.

V sredini Rusije, na takozvani „črni zemlji“, ki je najrodovitnejši kraj vse Evrope, kmetuje zapuščen narod po več sto let starem kopitu; zato je pa tamkaj zemlja v zadnjih 30 letih izgubila 27 % na rodovitnosti in ondotni kmet danes strada. Na ruski „črni zemlji“ prideluje kmet na hektaru vsled roparskega gospodarjenja in nedostatka tehniških sredstev po 8 *hl* pšenice, 9½ *hl* ječmena in 12 *hl* ovsa, dočim daje na Angleškem spričo dovršenega kmetovanja 1 *ha* odločno slabše zemlje 27 *hl* pšenice, 32 *hl* ječmena in 35 *hl* ovsa! Pri nas na Kranjskem pa pridelujemo na 1 *ha* 12 *hl* pšenice, 13½ *hl* ječmena in 20 *hl* ovsa, iz česar vidimo, da smo z ozirom na našo od narave slabo zemljo daleč pred kmetom „črne zemlje“, da pa na Angleškem zemlja več kakor še enkrat toliko daje kakor pri nas; in če tudi ne bom trdil, da se dá pri nas pridelek vobče za 100 % povišati, ker ima velik del naše dežele preplitve njive, vendar je 50 % en povišek nedvomno lahko dosegljiv. Če globoče preiščemo to za zgled navedeno dejstvo,

najdemo, da je angleški kmetovalec vedel plodnost zemlje z vsemi modernimi sredstvi povišati in ohraniti, dočim se je plodnost pri nas znižala, kajti naš kmetovalec je v stoletjih z odprodajo žita in živine iz svojih kmetij svojo zemljo oropal za veliko milijonov kilogramov samo fosforove kisline! Kakor je v tem oziru pri nas kmetovanje nezadostno, tako je tudi v tehniškem oziru; toda oprosti naj se mi o tem podrobnejše razpravljanje.

Vse, kar velja o poljedelstvu, velja tudi za travnike, pašnike itd. Z najmanjšim trudom in v kratkem času se da pridelek krme podvojiti. Koliko imamo še mokrih in kislih travnikov, ki čakajo zboljšanja, in sploh prostorov, ki ne dajo nikakega užitka!

V živinoreji smo sicer napredovali, a v primeri s tistim, kar bi lahko dosegli, je napredek neznaten. Kako daleč je naš kmetovalec še za šviškim. Šviški kmetovalec v Simodolu vzreja ob svoji veliki strokovni naobrazbi s krmo, kakor je naša, plemeno goved, ki je vredna 500 do 1000 K, a naš živinorejec vzredi v istem času govedo, ki zanjo dobi komaj 200 K.

Kranjsko kmetijstvo je silno zaostalo, a za to naj se ne daje krivda kmetovalcu, temveč tistim, ki so ga v velikanskem socialnem in gospodarskem preobratu, ki se je zvršil v ravno minulem stoletju, zapustili brez vse pomoči in podpore v takrat nastalem velikanskem gospodarskem boju in tekmovanju. Kako naj torej naš kmetovalec napreduje, če se mu ne nudi potrebna strokovna izobrazba, če se ne vzgaja za novo nastale in vedno se menjajoče razmere?! Dočim naš kmetovalec še večinoma kmetuje po starem kopitu, ki ga je podedoval od starišev in prastarišev, in po pravilih, ki mu jih narekujejo lunine izpremembe v praksi, pa njegov sodrug zunaj v svetu kmetuje z najvišjo strokovno naobrazbo in z vsemi sredstvi, ki jih dajeta veda in tehnika na razpolago.

Povišanje pridelovanja glede kolikosti in kakovosti je na Kranjskem lahko dosegljiva namera, in če vzamemo, da je povišek le za 50 % mogoč, dá že ta tako veliko vsoto, da se z njo ne pokrije le dosedanji primanjkljaj, temveč preostaja še velik prebitek. Priznam, da je v dosego takega poviška potrebna dolga doba

let, da je predvsem naš narod za novo gospodarsko strujo šele vzgojiti ter da se mora ta uspeh doseči šele v drugem rodu ali celo pozneje, pa le s pogojem, če se tozadevno delo précej prične. Naše kmetijske razmere so postale tako neugodne, da ne moremo dolgo čakati na preobrat, zato mora biti naloga poklicanih činiteljev, da zastavijo vse sile, da se v najkrajšem času vsaj odpravi dosedanji primanjkljaj. Če se dosedanje pridelovanje poviša samo za 25 %, in sicer glede kolikosti in glede kakovosti, pa je naše kmetijstvo rešeno! Jaz sem prepričan, da je to dosegljivo, če se delo v to svrho zastavi z vso silo in na pravi način. V dokaz, kaj se da v kratkem času doseči, nam bodi po trtni uši uničeno vinogradništvo, ki se je v enem desetletju popolnoma obnovilo in je vinogradnika naučilo nekaj povsem novega. Energični nastop našega deželnega predsednika, ekscelence gospoda barona Heina, je dosegel ta velikanski uspeh.

Naj končno še odgovorim na vprašanje, kaj je doseženo s 25 %nim poviškom našega pridelovanja.

Po mojem računu o dohodkih in stroških našega kmetijstva bi tako povišanje pridelka pri žitu naredilo dokupovanje žita nepotrebno, kar bi kmetovalcu prihranilo na leto okroglo 2 milijona kron. Pristavim, da je to le teoretiško, ker dejanski moramo ob umnem kmetovanju pridelovanje žita skrčiti, a z zboljšanim gospodarjenjem na njivah se dohodek vendar zviša, zato sem pa povišek v tej obliki postavil v račun. — Povišek pri drugi poljščini bi znašal $\frac{3}{4}$ milijona kron. — Če smo vstanu s 25odstotnim povišanjem pridelkov živinorejo glede kolikosti dvigniti samo za 10 %, a glede kakovosti le za 15 %, torej skupaj za 25 %, bi nam živinoreja donášala na leto 3 milijone kron več. — Mleko in drugi razni dohodki nam sedaj dajejo 4 milijone kron, ob povišanju za 25 % bi torej dajali 1 milijon več. — Petindvajsetodstotno zboljšanje našega kmetovanja bi nam dalo skoraj 7 milijonov novih dohodkov in bi bilo torej vstanu dosedanji primanjkljaj v kmetijstvu popolnoma pokriti. Ta povišek je dosegljiv

le, če se uvede umnejše kmetovanje, zato je to edino sredstvo, da se reši naše kmetijstvo.

10. Delavsko vprašanje.

Delavsko vprašanje, ki je pri nas v glavnem poselsko, je silno pereče, a je v najožji zvezi s sedanjimi razmerami. S praznimi besedami se to vprašanje ne reši, kajti tudi kmetijski delavec in posel se dandanes zavedata in se bosta vedno bolj zavedala svoje veljave, in jih s sladkimi besedami poleg slabe plače in pasjega življenja ne bomo pridržali na kmetijah. Delavec ima danes drugo socialno stališče; on se zaveda svojega važnega položaja v narodnem gospodarstvu in zahteva primerno odškodnino za delo, ki ga posveti pridelovanju. Ali smemo kmetskemu delavcu zameriti, če gre tja, kjer se njegovo delo bolje ceni in mu je dana prilika, da postane samostojen? Ne! Naš kmetovalec pa v sedanjih žalostnih razmerah svojemu poslu ne more dati dobrega in delavcu ne dobrega in trajnega zaslužka, zato pa delavstvo hodi proč iz kmetij k obrti in v mesta. Povzdignimo gmotno in socialno naš kmetijski stan, pa bode mogel svojega sotrudnika bolje plačevati in mu tudi priskrbeti boljše socialno stališče, in rešeno bo kmetijsko delavsko vprašanje. Z umnim in primerno urejenim gospodarjenjem, s porabo strojev, z zloženjem naših zemljišč, z združevanjem v skupno delo moremo prihraniti neverjetno veliko delavnih sil in vsled tega pridelovalnih stroškov. Stroj — in če le mogoče avtomatičen — naj stopi na mesto človeške sile; če ga ne zmore en kmetovalec, zmore ga zadruga, in ta stroj naj vodi in nadzira inteligen ten delavec, ki mora dobiti in lahko dobi visoko plačo.

Za zgled, kako naj se varčuje s človeško silo, naj nam bodo Amerikanci, ki neprimerno dobro plačujejo tiste delavce, ki jih potrebujejo, a vzlic temu ceneje pridelujejo kakor mi. Poučen je pregled severnoameriških mlekaren. V zedinjenih državah severne Amerike se je

v desetih letih, t. j. od leta 1890. do 1900. število mlekarren podvojilo, vrednost mlekarren je zrasla na 153 milijonov kron ali za 120 %, vrednost prejetega mleka se je dvignila za 113 % in vrednost izdelkov za 109 %, dočim je število delavcev zraslo le za 2 %, plača delavcem pa za 40 %. Mlekarne so se torej podvojile, a število delavcev je ostalo skoraj isto, in tem delavcem se je plača povišala za več kakor za tretjino. To je dokaz za resničnosti ameriškega načela, „z izboljšanjem strojev in gospodarjenja dvigniti zmoglosti posameznega delavca, obenem mu pa dati priliko za boljši zaslužek“.

11. Kako je na Kranjskem uvesti umnejše kmetovanje.

Umno kmetovanje je najtežavnejša obrt na svetu; umen kmetovalec mora biti dandanes v svoji stroki teoretiško in praktično naobražen, a poleg tega mora njegovo obrtovanje prevejati pravi trgovski duh. Naše kmetijstvo povzdigniti je naloga in dolžnost kmetovalcev samih, a k tej nameri jih zbuditi in usposobiti ter jih v tem prevažnem delu podpirati in jim iti z vsemi mogočimi sredstvi na roke, je pa sveta dolžnost vseh poklicanih činiteljev.

Privedimo kmetijski stan do spoznanja, da si edino le on sam more izdatno in trajno pomagati ter da naj zaman pričakuje rešitve od kje drugje. Samopomoč naj postane geslo naših kmetovalcev, a poklicani krogi naj kmetovalca podpirajo in ga za samopomoč vzgoje.

V ljutem gospodarskem boju premaga dandanes le močnejši, in sicer gmotno, a še bolj duševno močnejši; zato pa mora biti kmetovalec za svoj lepi poklic tudi izučen.

Vzgoja in pouk edina moreta naš kmetijski narod rešiti. Enako kakor se danes skrbi po mestih za strokovno izobrazboslednjega rokodelca, tako in še v veliko

večji meri se mora skrbeti za strokovno izobrazbo kmetovalčev. Tisti rokodelec, obrtnik ali tvorničar, ki dandanes ne pozna svojega orodja, svojih strojev, svojih sirovin, ki ne zna oceniti svojega trgovskega položaja, mora propasti. Zato propada tudi naš kmetovalec, ker ne pozna svoje zemlje, ne ve, kaj je rodovitnost, ne pozna svojih sirovin, ne pozna življenskih pogojev in notranjega življenja domače živine in nima pojma o tržnem položaju kmetijskih pridelkov in izdelkov. Naš kmetovalec vidi, da v kmetovanju delujejo njemu neznane naravne sile, in ker jih ne ume, jih spaja z vražami in udan v svojo usodo pričakuje vse le od slučaja, t. j. od dobre letine.

Naše ljudsko šolstvo je potrebno korenite izpremembe; v njem mora kmetovalčev otrok dobiti podlago za bodoči poklic, in nadaljevalne šole morajo biti enake obrtnim nadaljevalnim šolam po mestih, t. j. skrbeti morajo za tisto strokovno kmetijsko izobrazbo, ki je vsakemu kmetovalcu neobhodno potrebna. Da mora šola otroka popolniti v veronauku in ga naučiti brati, pisati in računati, je samoobsebi umevno; a šola mora dandanes več nuditi, in sicer predvsem tudi strokovni pouk za bodoči poklic. Otresimo se zastarelega nazora, da bodi šola za omiko, ki je sama sebi namen, temveč zahtevajmo šole, ki ne dajo le splošne omike, ampak tudi strokovno izobrazbo, ki je neobhodno potrebna za vsak stanovski poklic. Na naših ljudskih šolah naj uče učitelji, ki imajo zadostno kmetijsko izobrazbo, in izdado naj se za selske ljudske in nadaljevalne šole berila, ki se zadostno ozirajo na kmetijstvo. Kmetijstvo ni drugega kakor praktiška poraba naravoslovskih ved; zato mora biti kmetovalec v teh vedah vsaj toliko poučen, kolikor mu je potrebno vedeti za spoznavanje pojavov v kmetijstvu.

Vrhu te splošnje vzgoje in izobrazbe s posebnim ozirom na kmetijstvo, ki bodi v nadaljevalni šoli skoraj že popolnoma strokovna, naj se z vsemi silami skrbi za dobro strokovno izobrazbo s kmetijskimi šolami, ki naj bodo za naše razmere prav in dobro urejene. Skrbimo, da naših kmetovalcev sinovi pridejo v svet, da se bodo v deželah, koder prebiva visoko naobražen

kmetijski narod, učili umnega kmetovanja kot uslužbenci. Taki sinovi bodo potem doma pravi pionirji naprednega kmetijstva in bodo največ pripomogli, da se zatre nezaupnost našega kmeta do napredka, kajti naš kmet je bil dosihdob preveč zaprt pred svetom, zato mu ni zameriti, če je v njem vtrjeno prepričanje, da on vse zna, kar se tiče kmetijstva, in se vsled tega še tako rad posmehuje nameram uvesti kaj boljšega. Pri nas tvori kmetijski stan skoraj izključno le „kmet“, ki je poseben „sloj“ prebivalstva in ga v družabnem življenju največkrat smatrajo za manj vrednega, in zato sam živi v prepričanju, da je manj vreden. Dvignimo kmetijski stan z omiko in naobrazbo v enako višino z drugimi stanovi, vcepimo mu zaupanje v samega sebe in spoštovanje do njegovega stanu in izginila bo polagoma tista nesrečna razlika iz ravno minulih časov med „gospodom“ in „kmetom“, ki dela toliko zla.

Da se bo kmetijski stan povzpел v tu načrtani smeri do napredka in blagostanja, mu je potrebna vsestranska vzgoja, in sadovi bodo vidni šele sčasom, v drugem ali v tretjem rodu. Kakor sem že dokazal stoji kmetijski stan v naši deželi pred popolnim propadom, zato ne more več čakati rešitve cela desetletja, ampak pomagati se mu mora takoj in hitro.

Jaz za svojo osebo vidim rešitev našega kmetijstva z ozirom na to razpravo edino le v tem, da se z vsemi silami kar najhitreje kmetijstvo privede tja, da bo vsaj izhajalo, in sicer na ta način, da se kmetovalcu pomaga in pripomore do umnejšega kmetovanja. Naj se ne pospešuje kmetijstvo, kakor doslej, brez vsakega pravega načrta in z nezadostnimi sredstvi, temveč naj se zasnuje dobro premišljena rešilna akcija v velikem slogu z velikimi sredstvi, kajti ne gre se več le za blagor kmetijstva, temveč za blagor vse dežele, kajti kdor ima oči, ta vidi, da vse gmotno propada, in sicer zato, ker so pri nas vsi stanovi in mesta zavisni od uspevanja kmetijstva. Zastopniki kmetijskega prebivalstva morajo delovati v tem zmislu, a zastopniki

drugih stanov in mest naj jih podpirajo v svojo korist; pri tem naj se pa ne iščejo umetna nasprotstva in naj se da drugim stanovom in mestom isto, kar jim gre, kajti brez cvetoče obrti in trgovine in brez cvetočih mest tudi ni misliti na cvetoče kmetijstvo.

Že poprej sem za zgled postavil naravnost veliki uspeh, ki se je pri nas dosegel v vinogradništvu komaj v enem desetletju, in to le vsled energijskega postopanja in vsled zadostnih sredstev. To, kar je bilo mogoče doseči pri vinogradništvu, kjer se je bilo boriti z močnimi predsodki, bo prav tako lahko doseči pri drugih panogah kmetijstva, in opravičeno je tudi za te zahtevati vsaj tiste pospeševalne sile in tistih pospeševalnih sredstev kakor za vinogradništvo; saj daje vinstvo le sedminko vseh dohodkov, ki jih ima naše kmetijstvo na leto, dočim na pr. živinoreja sama daje več kakor polovico teh dohodkov.

Nujno je treba, da se takoj nastavi živinorejski nadzornik, ki bo pospeševal napredek v živinoreji, ki bo vsled neprestane dotike z živinorejci vedel dajati dobre nasvete in bo na drugi strani opozarjal poklicane kroge na nedostatke in na način, kako bi jih bilo odpraviti. Le če bo imela dežela nastavljeno tako strokovno moč, ki bo edino živinoreji posvetila vse svoje sile, se bodo mogle s pridom snovati prepotrebne živinorejske zadruge, kajti pri nas so danes razmere take, in to jaz trdim iz svoje izkušnje, da je mogoče kako živinorejsko zadrugo, ki naj živi in z uspehom deluje, le tedaj osnovati, če je zadrugi neprestano na razpolaganje kaka strokovna pomoč. Pri naš vobče nedostaja za dobro vodstvo kmetijskih zadrug sposobnih ljudi, celo pa ne za vodstvo živinorejskih zadrug, od katerih dobiček ni tako očiten in se njih velika korist spozna šele čez več let. Silno veliko je pri nas še popraviti po naših hlevih, pri vzreji in reji živine; sto in sto je napak, ki se brez truda in stroškov dajo odpraviti in ki sedaj kvarijo našo živinorejo, vsled česar naš živinorejec skoraj z istimi stroški, s kterimi umni živinorejec vzgoji lepo in veliko vredno žival, vzgoji razmeroma malo vredno žival. Naj se naš zakon

za povzdigo živinoreje zvršuje brezobzirno, z vso strogostjo, saj bo prišel čas, ko bo naš kmetovalec blagoslavljal tiste, ki so ga — kakor sedaj misli — s tem zakonom mučili!

Naše mlekarstvo se je pričelo lepo in hitro razvijati; pač ima ta razvitek svoje nedostatke, ki se pa z lehkoto odpravijo. Pri nas ima mlekarstvo velikansko prihodnjost, in od njega nam je pričakovati milijone kron novih dohodkov. Neobhodno je potrebno naše mlekarstvo pospeševati v enotni smeri in zlasti upoštevati njega trgovsko stran, zato je nujna potreba vse to pravočasno urediti in v pravi tir spraviti, kar je brez osebe, ki vse svoje sile posveti temu delu, nemogoče, zato smatram nastavljenje mlekarskega nadzornika za zadevo, ki je ni več odlašati.

Velikanske so vsote, ki gredo v izgubo vsled zastaralega obdelovanja zemlje in napačne gospodarske smeri (na pr. neumestno pridelovanje žita). Vse to je mogoče odpraviti, oziroma popraviti z intenzivnim pokom. Kletarstvo je preosnovati, sadjarstvo je zmožno velikega razvitka, pridelovanje krme je glede kolikosti in kakovosti z najmanjšim trudom podvojiti, in kamor se ozremo, vidimo vse polno hvaležnega dela v svrhu pospeševanja našega kmetijstva! Kakor imamo danes že tri strokovnjake, katerih edina naloga je pečati se le z vinstvom, pri čemer imajo krasne uspehe, tako mora dobiti živinoreja, mlekarstvo, sadjarstvo itd., torej vsaka kmetijska panoga v deželi strokovno moč, ki bo vodila dotična pospeševalna dela. Snujejo naj se drevesnice, s podporami naj se pod vodstvom strokovnjakov pretvarjajo posamezne kmetije, ki so že danes v rokah razumnih in zavednih kmetovalcev, v vzorne kmetije; v vsaki vasi naj se delajo v posameznih panogah, kolikor razmere dopuščajo, preiskušnje, povsodi naj se skuša uvesti, kolikor gré, skupno delovanje z združenimi stroji in napravami, da se tako prihrani na delavcih in na pridelovalnih stroških, in z uvedenjem zlaganja zemljišč naj se odpravi veliko zlo: trošenje sil zaradi razkosanih posestev.

Ker je namen temu mojemu spisu merodajne kroge opozoriti na dejstvo, da se naše kmetijstvo dá rešiti

le z zboljšanjem in s povišanjem pridelovanja, zato ne smatram za potrebno, da bi še nadalje podrobno razpravljaj sredstva, ki k temu vodijo, kajti določiti program, po katerem naj bi se to vršilo, je naloga dotičnih činiteljev. Vsak, ki količkaj pozna razmere našegak metijstva, ki vidi kako rasejo dolgovi in kako ljudstvo trumoma zapušča svojo rodno zemljo, mora priti do spoznanja, da tako ne sme več iti naprej in da je zadnji čas kaj uspešnega ukreniti. Naj se dobro preuče razmere našega kmetijstva! K temu bi veliko pripomogel deželni statistički urad, katerega ustanoviti je skrajni čas. Naj država in dežela žrtvujeta zadostna sredstva v povzdigo kmetijskega stanu, saj ohranjenje kmetijskega stanu pomeni toliko, kolikor ohranjenje države.

NARODNA IN UNIVERZITETNA
KNJIŽNICA

00000519850

